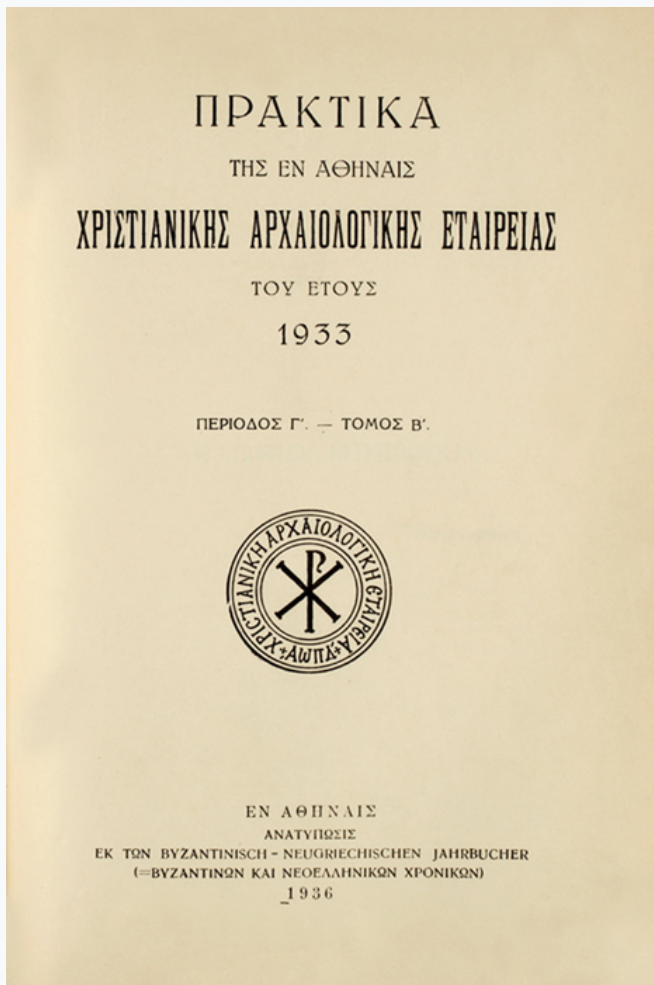

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 2 (1936)

Δελτίον ΧΑΕ 2 (1933), Περίοδος Γ'. Χαριστήριο Αντωνίω Μπενάκη

Τα Σιναΐτικα χειρόγραφα των λειτουργικών βιβλίων της ορθοδόξου Εκκλησίας

Εμμανουήλ Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

doi: [10.12681/dchae.1365](https://doi.org/10.12681/dchae.1365)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ Ε. Γ. (2013). Τα Σιναΐτικα χειρόγραφα των λειτουργικών βιβλίων της ορθοδόξου Εκκλησίας. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 2, 129–157. <https://doi.org/10.12681/dchae.1365>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Τα Σιναΐτικα χειρόγραφα των λειτουργικών βιβλίων
της ορθοδόξου Εκκλησίας

Εμμανουήλ ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

Δελτίον ΧΑΕ 2 (1933), Περίοδος Γ'. Χαριστήριο Αντωνία
Μπενάκη • Σελ. 129-157

ΑΘΗΝΑ 1936

Β'. ΥΠΟΜΝΗΜΑ.

ΤΑ ΣΙΝΑΪΤΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ¹⁾

Ἑπὶ

ΕΜΜ. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗ

Ἐπισκεφθεὶς δις τὸ θεοβάδιστον ὄρος Σινᾶ πρὸς μελέτην τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς περιωνύμου Μονῆς τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης ἀποκειμένων παλαιῶν χειρογράφων τῶν λειτουργικῶν ἡμῶν βιβλίων διὰ τὴν ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας παρασκευαζομένην νέαν ἔκδοσιν τῶν βιβλίων τούτων ἀνακρινῶ ὑμῖν διὰ βραχυτάτων τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν μου τούτων.

Καὶ πρῶτον μὲν, λίαν εὐάρεστον ἐκτελῶν καθήκον, ἐκφράζω καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τὰς θερμοτάτας εὐχαριστίας μου πρὸς τὸν Σεβασμώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Σινᾶ καὶ Ῥαϊθοῦ Κύριον Πορφύριον τὸν Γ', ὅστις ἐραστὴς παντὸς καλοῦ καὶ γενναίου προάγοντος τὸ κλέος καὶ τὴν τιμὴν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ προθυμότητος θεράπων ἐν παντί, ὅπερ ἤθελε κρίνει καλὸν καὶ λυσιτελὲς εἰς τὰ πνευματικὰ τῶν Ὁρθόδοξων συμφέροντα τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἡ Alma Mater αὐτῆς Ὁρθοδοξίας, μετ' ἰδιαζούσης χαρᾶς καὶ προθυμίας τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ συνδρομὴν μοι παρέσχε πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς μου. Τὰς αὐτὰς δ' εὐχαριστίας ἐκφράζω καὶ πρὸς πάντας μὲν τοὺς Σιναΐτας Πατέρας διὰ τὴν ὄντως χριστιανικὴν φιλοξενίαν, ἣν μοι παρέσχον κατὰ τοὺς τρεῖς μῆνας τῆς ἐν τῇ περιδόξῳ Μονῇ διαμονῆς μου, κατ' ἔξοχὴν δὲ πρὸς τὸν Δικαῖον κ. Θεόκλητον, τὸν Σκευοφύλακα κ. Ἰωακείμ, τὸν Οἰκονόμον κ. Μακάριον καὶ τὸν ἱερομόναχον κ. Καλλίστρατον, οἵτινες ἑπτὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὥρας περὶ τοὺς δύο μῆνας μετ' ἐμοῦ συνεργαζόμενοι ἐν τοῖς χειρογράφοις καὶ πολυτίμους πληροφορίας ἐν πολλοῖς λειτουργικοῖς ζητήμασιν ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτῶν μελέτης καὶ πείρας παρέχοντές μοι μέγα μέρος συνεβάλοντο εἰς τὴν αἰσίαν περάτωσιν τοῦ ἔργου μου.

¹⁾ Ἐπὶ μέρους ἀνεκρινώθη εἰς τὰ μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τῇ 19 Δεκεμβρίου 1933.

Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Σινᾶ εἶναι ἀναμφισβήτητος ἐκ τῶν πρώτων τοῦ κόσμου βιβλιοθηκῶν εἰς λόγον χειρογράφων τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας. Ἐν τῷ ἐκδοθέντι τῷ 1886 ἐν Ὁξονίῳ ὑπὸ τοῦ Gardthausen κατάλογῳ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης ταύτης εἰς 2291 ἀνερχομένων οὐδὲ 30 περιέχουσιν ὕλην τῆς θύραθεν, πάντα δὲ τὰ ἄλλα εἶναι ἔργα τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας. Ἐκ τούτων δὲ πάλιν τὸ ἐν πέμπτον περίπου εἶναι χειρόγραφα λειτουργικοῦ περιεχομένου, ἥτοι Ἀνθολόγια 12 (ιβ'-ιζ' αἰῶνος), Ἀκολουθία 76 (ιγ'-ιη'), Εἰρημολόγια 8 (ιδ'-ις'), Εὐχολόγια 49 (ι'-ιη'), Θεοτοκάρια 24 (ιδ'-ις'), Κονδακάρια 4 (ιβ'-ις'), Μηναιᾶ 90 (θ'-ις'), Μηνολόγια 11 (ιδ'-ις'), Ὀκτώηχοι 15 (ιβ'-ις'), Παράκλητικά 36 (θ'-ις'), Πεντηκοστάρια 17 (ια'-ιγ'), Στιχηάρια 10 (ια'-ιδ'), Τριόδια 25 (ι'-ις'), Τυπικά 17 (ιβ'-ις') καὶ Ὁρολόγια 60 (θ'-ιη'). Ὑπάρχουσι λοιπὸν σήμερον ἐν τῇ Μονῇ 508 λειτουργικοῦ περιεχομένου χειρόγραφα ἀπὸ τοῦ θ' μέχρι τοῦ ιη' αἰῶνος, ὅσα δὲν πιστεύω ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν πολλαῖς τῶν ἄλλων μεγάλων βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

Ἄλλ' ὁ ὑπὸ τοῦ Gardthausen ἐκδοθεὶς κατάλογος εἶναι σφόδρα ἐλλιπής, ἅφ' οὗ ὁ μετ' αὐτὸν ἐκδοὺς συμπληρωμένον καὶ διωρθωμένον τὸν ὑπὸ τοῦ Ῥώσου Πορφυρίου Οὐσπένσκη συνταχθέντα χειρόγραφον κατάλογον τῶν Σιναϊτικῶν κωδίκων Ῥώσος καὶ αὐτὸς Βλαδίμηρος Benechevitch 927 χειρόγραφα εὔρε μὴ ὑπάρχοντα ἐν τῷ κατάλογῳ τοῦ Gardthausen ¹⁾. Ὡς δὲ μ' ἐβεβαίουν ὁ λόγιος Σιναΐτης φίλος κ. Ἀνδρόνικος καὶ ὁ τοῦ Benechevitch κατάλογος δὲν εἶναι πλήρης καὶ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Μονῇ χειρόγραφα μὴ περιληφθέντα καὶ ἐν τούτῳ, ἅτινα θὰ περιληφθῶσιν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κ. Ἀνδρονίκου ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν παρασκευαζομένῳ πλήρει καὶ ἀκριβεῖ κατάλογῳ, ὅστις θὰ δημοσιευθῇ εἰς τὰ «Σιναΐτικὰ Ἀνάλεκτα», περιοδικόν, ὅπερ προσεχῶς θ' ἀρχίσῃ νὰ ἐκδίδῃ ἐν Καίρῳ ἢ Μονῇ κατὰ τεύχη τριμηνιαῖα.

Ὅτι εἰς παλαιότερους χρόνους ἡ βιβλιοθήκη αὕτη περιεῖχε πολλῶν πλείονα τῶν νῦν σωζομένων χειρόγραφα, εἶναι ἀναμφισβήτητον. Ὁ σοφὸς καθηγητὴς πρότερον μὲν ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, εἶτα δ' ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ Περικλῆς Γρηγοριάδης, ἐπισκεφθεὶς τὸ Σινᾶ τῷ 1873 καὶ ἐκδοὺς κατόπιν τῷ 1875 ἐν Ἱεροσολύμοις τὸ πάγκαλον ἔργον «Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Σινᾶ κατὰ τὴν τοπογραφικὴν, ἱστορικὴν καὶ διοικητικὴν αὐτῆς ἔποψιν» γράφει ἐν σελ. 21 τοῦ βιβλίου τούτου τὰ ἀκόλουθα: «Ἀνάγκη ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ Μονῇ ἰδρύσεως τακτικῆς βιβλιοθήκης καὶ ἀκριβοῦς καταγραφῆς τῶν βιβλίων, ἕάν μὴ μέλλωσι καὶ τὰ πολύτιμα ταῦτα περιλείμματα ν' ἀποβῶσι βορᾶ

¹⁾ W. B. «Catalogus codicum manuscriptorum graecorum, qui in Monasterio Sanctae Caterinae in monte Sina asservantur». Petropoli, tomus I 1911, tomus III 1925.

τῶν σιητῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀβελτηρίας. Λέγω δὲ περιλείμματα, καθόσον φαίνεται ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐκ ὀλίγα τῶν βιβλίων τούτων καὶ ἀπεξενώθησαν αὐτόθεν ἄχρι πρὸ δύο τοῦλάχιστον δεκαετηρίδων τοῦτο μὲν παρὰ τὴν ἄγνοιαν, τοῦτο δὲ παρὰ τὴν ἀγαθοκάριον εὐγένειαν τῶν ὀλίγων παλαιότερων Σιναϊτῶν. Οὕτως ὁ λόρδος W. Turner (Journal κλπ. London 1820 vol. II p. 443) ἀπεκομίσατο αὐτόθεν εἰς Εὐρώπην ἐκλέξας οὐκ ὀλίγα ἑλληνικὰ χειρόγραφα, οἷον Ἑφαιστίωνος τὸ περὶ μέτρων, ἓνα λόγον τοῦ Ἰσοκράτους, τὰς τραεῖς πρώτας ῥαψωδίας τῆς Ἰλιάδος, τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου, τὴν Μήδειαν τοῦ Εὐριπίδου, τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἰπολύτου καὶ ἄλλα τοιαῦτα». Ἄλλα καὶ πόσοι ἄλλοι καὶ πρὸ τοῦ Turner καὶ μετ' αὐτὸν δὲν ἀπεξένωσαν τὴν Μονὴν τῶν παμπόλλων ἐκείνων ἀρχαίων ἑλληνικῶν χειρογράφων, τὰ ὅποια εἶχον καὶ ἐμελέτων οἱ πολυάριθμοι Σιναῖται λόγιοι, οἵτινες ἀξιολογώτατα μνημεῖα τῆς λιπαρᾶς ἑλληνομαθείας αὐτῶν κατέλιπον ἡμῖν. Εἰς τὰς ὀλίγας δεκάδας τῶν περιωθέντων τοιούτων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας χειρογράφων δὲν θὰ ἠρκοῦντο βέβαια τόσοι σοφοὶ ἑλληνισταὶ δέκα καὶ τεσσάρων ὄλων αἰώνων.

Καὶ ἡ μὲν ὑπόδειξις τοῦ ἀειμνήστου Γρηγοριάδου εὐθὺς κατόπιν ἐπραγματοποιήθη καὶ ιδρύθη ἡ βιβλιοθήκη καὶ ἐξεδόθησαν καὶ κατάλογοι τῶν βιβλίων, ἡ δὲ ἀγαθοκάριος εὐγένεια τῶν παλαιότερων Σιναϊτῶν εἰς σκληροκάριον ἐπίβλεψιν πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἐργαζομένων ξένων τε καὶ ἡμετέρων ὑπὸ τῶν σημερινῶν Σιναϊτῶν μετεστράφη. Εἰς τοῦτο δὲ ἐξηνάγκασε τοὺς Σιναῖτας ἡ βαρβαρότης ἐνίων τῶν ἐκ τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ῥωσίας ἐπισκεπτῶν τῆς βιβλιοθήκης, οἵτινες ὄχι μόνον πλείστας μικρογραφίας (miniatures) χειρογράφων ἀποκόψαντες ἐξ αὐτῶν ἔκλειψαν, ὄχι μόνον ἀφήρσαν ἄλλων χειρογράφων ὀλίγας σελίδας ἐκ τῆς ἀρχῆς ἢ τοῦ τέλους, ἀλλὰ καί, τὸ πάντων ἀγριώτατον, ἐκ τοῦ μέσου ἐνίων χειρογράφων σελίδας ἀποκόψαντες ἔκλειψαν. Φρίκη καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς τέσσαρας Σιναῖτας συνεργάτας μου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ κατελάμβανεν, ὁσάκις παραβάλλοντες Κανόνα τινὰ τῶν ἐντύπων λειτουργικῶν βιβλίων πρὸς τὸν ἐν χειρογράφοις ὅμοιον Κανόνα, ἔκπληκτοι ἐβλέπομεν ὅτι μετὰ τὴν γ' ἢ δ' ᾠδὴν τοῦ Κανόνος ἐν τινι χειρογράφῳ δὲν ὑπῆρχον αἱ λοιπαὶ ᾠδαὶ αὐτοῦ ἀποκοπέντων 3 ἢ 4 ἢ 8 ἢ καὶ περισσοτέρων φύλλων ἐκ τοῦ μέσου τῶν χειρογράφων. «Ἄναισχυντότεροι καὶ βαρβαρότεροι τοῦ βαρβάρου Ῥώσου Οὐσπένσκη ἦσαν οἱ κλέπται τῶν σελίδων τούτων, ἔλεγεν ἡμέραν τινὰ ὁ Σκενοφύλαξ· διότι αὐτὸς μὲν κλέψας ὀλόκληρα χειρόγραφα μετεκόμισεν εἰς τὰς ἐπισήμους βιβλιοθήκας τῆς Ῥωσίας, ἐνθα δύνανται νὰ μελετήσωσιν αὐτὰ οἱ ἐπιστήμονες· ἐν δὲ οὗτοι κλέψαντες ἄλλος μὲν 4 ἢ 6 σελίδας ἐκ τοῦ μέσου τούτου τοῦ χειρογράφου, ἄλλος δὲ 10 ἢ 12 ἐκ τοῦ ἄλλου κατέστησάν ἄχρηστα οὐκ ὀλίγα χειρόγραφα». Φαίνεται δὲ ὅτι ἀγριώτερον καὶ ἀσυνει-

δητότερον τῶν ἄλλων ἐλεηλάτησε τὴν βιβλιοθήκην ὁ διαβόητος ἐκεῖνος Οὐσπένσκις ὅχι μόνον ὀλόκληρα χειρογράφα κλέψας ἐξ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ φύλλα ἐκ τοῦ μέσου ἄλλων χειρογράφων. Ὁ διαπρεπὴς καθηγητῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Γρηγόριος Παπαμιχαήλ σχετικῶς πρὸς τοῦτο γράφει ὅτι «ἡμεῖς αὐτοὶ ἐργασθέντες κατὰ τὰς ἐν Πιερουπόλει ἡμετέρας σπουδὰς ἐν τῷ τμήματι τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν εἶδομεν ὄντως πλεῖστα ἀντίγραφα τοῦ Οὐσπένσκη, ἐν οἷς πολλὰ φύλλα ἀπεσπασμένα ἐξ ἀσυνειδήτως συληθέντων κωδίκων, οἵτινες βεβαίως οὕτω κολοβωθέντες κατεστράφησαν» ¹⁾. Ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ ἄλλος ἐκεῖνος Tischendorf, ὁ τὸν περίφημον Σιναιτικὸν κώδικα τῆς Ἁγίας Γραφῆς τῷ 1859 κλέψας ἐκ τῆς Μονῆς, δὲν ὑπεξήρесе καὶ πολλὰ ἄλλα χειρογράφα; Ἐν τῷ α' πίνακι τοῦ καταλόγου αὐτοῦ ὁ Benechevitch ὁμολογεῖ ὅτι πλεῖστα χειρογράφα καὶ ἀποκόμματα χειρογράφων Σιναιτικῶν εὑρῆνται νῦν ἐν διαφόροις ἄλλαις βιβλιοθήκαις ἐκτὸς τῆς Ῥωσίας.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰς τόσας ἀρπαγὰς καὶ λεηλασίας, ἃς ὑπέστη ἡ Σιναιτικὴ βιβλιοθήκη ὑπ' ἀνθρώπων τυχόντων μὲν παιδείας τινὸς τοῦ νοῦ, ἀλλ' οὐδεμιᾶς τῆς καρδίας, τὰ περιλείμματα αὐτῆς εἶναι τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα, ἰδίᾳ εἰς τὰ λειτουργικοῦ περιεχομένου χειρογράφα, ὥστε ν' ἀποδειχθῆ ἄληθές νῦν ὅ,τι πρὸ 50 ἐτῶν ἔγραφεν ὁ ἀείμνηστος Γρηγοριάδης ἰσχυριζόμενος ὅτι «τὰ ποικίλα ἀντίγραφα ἀρχαίων λειτουργικῶν καὶ ἄλλων ἱεροτελεστικῶν βιβλίων, καλῶς μελετώμενα καὶ τῆς δεούσης τυγχάνοντα χρήσεως, δύνανται νὰ διαλευκάνωσι πολλὰ καὶ πληρώσωσιν ἱκανὰ διάκενα τῆς περὶ τὰς ἱεράς τελετὰς σπουδῆς τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν». Τῷ ὄντι δὲ ἐκ τῶν Σιναιτικῶν χειρογράφων πρῶτον μὲν ποριζόμεθα νέας γραφὰς τῶν λειτουργικῶν ἡμῶν βιβλίων, αἵτινες ἄλλαι μὲν διορθοῦσι προφανῶς ἡμαρτημένα χωρία τῶν ἐντύπων τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ῥώμης, ἄλλαι δὲ παρέχουσι βέλτιον ἢ τὰ ἔντυπα νόημα, ἄλλαι δὲ ἀποκαθιστῶσιν ἄρτια μετρικῶς πολλὰ ἕσματα τῶν ἐντύπων μετρικῶς χωλαίνοντα. Δεύτερον δὲ ἐκ τῶν Σιναιτικῶν χειρογράφων ποριζόμεθα πολλὰ νέα ἕσματα, ἅτινα ἀναγκαῖα ὄντα δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς ἐντύποις. Πολλὰς δηλαδὴ ἐν τοῖς Μηναίοις καὶ ἄλλοις ἐνίοτε λειτουργικοῖς βιβλίοις Κανῶν τις ἔχει τὴν δεῖνα ἀκροστιχίδα ὀλόκληρον φράσιν ἀποτελοῦσαν Ἀναγινώσκοντες ὅμως τὰ τροπάρια τοῦ Κανόνος τούτου βλέπομεν ὅτι τὰ ἀρχικὰ γράμματα αὐτῶν δὲν συμπληροῦσιν ὅλην τὴν ἀκροστιχίδα ἐλλειπόντων συνήθως 3 ἢ 4 γραμμάτων, ἤτοι 3 ἢ 4 τροπαρίων συνήθως τῆς β' φῶδης. Πολλοὺς λοιπὸν τῶν κολοβῶν τούτων Κανόνων τῶν ἐντύπων συμπληροῦμεν παραλαμβάνοντες τὰ ἐλλείποντα τροπάρια αὐτῶν ἐκ Σιναιτικῶν χειρογράφων.

¹⁾ Ἐν «Ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ» Η', 158 καὶ ἐξῆς.

Τρίτον ἐκ τῶν Σιναϊτικῶν χειρογράφων συμπληροῦμεν καὶ ἄλλας ἑλλείψεις οὐκ ὀλίγας τῶν ἐντύπων λειτουργικῶν βιβλίων ἡμῶν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι πάσης Ἀκολουθίας ἑορτῆς Δεσποτικῆς ἢ Θεομητορικῆς ἢ Ἀγίου ἀναπόσπαστα ἄσματα εἶναι καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον αὐτῆς, τὸ Κοντάκιον, ὁ Οἶκος καὶ τὸ Ἐξαποστειλάριον. Ἐν τοῖς ἐντύποις δ' ὅμως Μηναίοις τινῶν μὲν ἑορτῶν δὲν ὑπάρχει Ἀπολυτίκιον, τινῶν δὲ δὲν ὑπάρχει Κοντάκιον ἢ Οἶκος ἢ Ἐξαποστειλάριον, ἔν τισι δ' ἑορταῖς οὔτε Ἀπολυτίκιον οὔτε Ἐξαποστειλάριον. ἔν τισι δ' ἄλλαις οὔτε Κοντάκιον οὔτε Οἶκος ἀναγινώσκεται. Ὡς ἔδειξα ἐν τῇ περὶ τῶν Ἀπολυτικίων τῶν Μηναίων μελέτῃ μου ¹⁾ ἐκ τῶν καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν ἑορταζομένων Ἀγίων εἰς 97 μόνον ἀναγράφονται ἐν τοῖς Μηναίοις ἴδια Ἀπολυτίκια, ἐκ τῶν λοιπῶν δὲ 269 ἡμερῶν εἰς 210 μὲν ἀναγράφεται τὸ κοινὸν εἰς ἣν ἀνήκει ὁ ἑορταζόμενος Ἅγιος τάξιν, εἰς 59 δὲ οὐδὲν Ἀπολυτίκιον ἀναγράφεται. Τὴν μεγάλην λοιπὸν ταύτην ἔλλειψιν τῶν Μηναίων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ εἰρημένα ἄσματα θεραπεύουσι νῦν ἐν πολλοῖς τὰ Σιναϊτικὰ χειρόγραφα, ἐν οἷς ἐκτὸς τῶν 13 νέων Ἀπολυτικίων, ἅτινα ἐξ ἐνὸς μόνου κώδικος ἀντιγράψας κατὰ τὴν πρώτην εἰς Σινᾶ μετάβασίν μου ἐδημοσίευσα ἐν τῇ εἰρημένῃ μελέτῃ, εὔρον νῦν καὶ ἄλλα ἐν ἄλλοις κώδιξιν Ἀπολυτίκια καὶ πρὸς τούτοις καὶ νέα Κοντάκια καὶ νέους Οἶκους καὶ νέα Ἐξαποστειλάρια. Βεβαίως διὰ πάντων τούτων δὲν συμπληροῦνται πάντα τὰ κενὰ τῶν Μηναίων, διότι καὶ μετὰ τὰ νέα ἐκ Σινᾶ ἄσματα ὑπολείπονται εἰσέτι ἑορταί, ἐν αἷς δὲν εὔρον ἐν τοῖς Σιναϊτικοῖς χειρογράφοις τὰ ἑλλείποντα ἐν τοῖς ἐντύποις τοιαῦτα ἄσματα. Ἀλλὰ τὰ κενὰ ταῦτα ἐλπίζω ὅτι θὰ συμπληρωθῶσιν ἐκ τῆς μελέτης χειρογράφων καὶ ἄλλων βιβλιοθηκῶν, περὶ ἧς ἐμερίμνησεν ἤδη ἡ ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καταρτισθεῖσα Πατριαρχικὴ Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπὴ διὰ τὴν προετοιμασίαν καὶ κατάρτισιν τοῦ κειμένου τῶν λειτουργικῶν ἡμῶν βιβλίων πρὸς νεωτέραν ἔκδοσιν αὐτῶν. Ἴνα δὲ κρίνητε ποῖαί τινες εἶναι αἱ νέα γραφαὶ καὶ τὰ νέα τῶν λειτουργικῶν ἡμῶν βιβλίων ἄσματα, ἅτινα πορίζομεθα ἐκ Σιναϊτικῶν κωδίκων, θ' ἀναγνώσω ὑμῖν μέρος τι ἐξ αὐτῶν ἀναφερόμενον εἰς τὴν Παρακλητικὴν, τὸ Τριψόδιον, τὸ Πεντηχοστώριον καὶ τινὰ Μηναιᾶ.

Α'

ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΗ

Ἐν Κανόνι τῆς Θεοτόκου ψαλλομένῳ κατὰ τὸν Ὅρθρον τῆς Παρασκευῆς τοῦ α' ἡγίου ἀναγινώσκωμεν τὸ ἐξῆς τροπάριον·

¹⁾ Ἴδε «Ἀθηνα» τόμ. ΛΔ', 153 καὶ ἐξῆς.

«Ἐχουσα πλῆθος συμπαθῆς καὶ πλουσίους οἰκτιροὺς τὰ πάθη καὶ τραύματα τοῦ σώματος καὶ μώλωπας καὶ τὰς ὀδύνας θεράπευσον, Δέσποινα, δούλου τοῦ σοῦ, ὅπως κατὰ χρέος δοξάζω σε».

Ἐν τῷ τροπαρίῳ τούτῳ πρῶτον μὲν τὸ «πλῆθος συμπαθῆς» οὐδὲν βέβαια σημαίνει καὶ ἄρα ἀδύνατον ποιητῆς νὰ γράψῃ τοσοῦτον ἀνόητον φράσιν, ἔπειτα δὲ ἰκετεύεται ἡ Θεοτόκος νὰ θεραπεύσῃ μὲν πάθη καὶ τραύματα καὶ μώλωπας καὶ ὀδύνας τοῦ σώματος, περὶ τῶν παθημάτων δὲ τῆς ψυχῆς οὐδὲν λέγεται. Τῶν ἀτοπημάτων τούτων ἀπαλλάττουσι τὸν ποιητὴν τὰ Σιναϊτικὰ χειρόγραφα, ἐν οἷς τὸ τροπάριον ἀναγινώσκεται οὕτω·

«Ἐχουσα σπλάγχνα συμπαθῆ καὶ πλουσίους οἰκτιροὺς, τὰ πάθη καὶ τραύματα τῶν ψυχῶν καὶ σώματος ἄλγημα καὶ τὰς ὀδύνας θεράπευσον, Δέσποινα, ὅπως κατὰ χρέος δοξάζω σε».

Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἡ τῆς Ῥώμης ἔκδοσις «στῆθος συμπαθῆς» φέρει καὶ «τραύματα τῶν ψυχῶν» καὶ «σώματος ἄλγημα», ἐξ οὗ δείκνυται ὅτι καὶ ἡ ἔκδοσις αὕτη ἐγένετο κατὰ χειρόγραφα βελτίονα τῶν ἑξῶν ἐγένετο ἡ τῆς Βενετίας ἔκδοσις.

Ἐν Ἀποστίχῳ τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Σαββάτου τοῦ β' ἤχου ἀναγινώσκομεν·

«Ζωοδότα Χριστέ, ἐκουσίως πάθος ὑποστάς διὰ θνητούς, ἐν Ἄιδῃ δὲ κατελθὼν ὡς δυνατός, τοὺς ἐκεῖ τὴν ἔλευσιν μένοντας τὴν σὴν ἀφαρπάσας ὡς ἐκ χειρὸς κραταιοῦ Παράδεισον ἀνθ' Ἄιδου οἰκεῖν δεδώρησαι...».

Οἱ προσκρούοντες εἰς τὴν σόλοικον φράσιν ὅτι ὁ Κύριος ἀφῆρπασε τοὺς ἐν Ἄιδῃ περιμένοντας αὐτὸν «ὡς ἐκ χειρὸς κραταιοῦ» (ἡ χεὶρ δὲν εἶναι κραταιός, ἀλλὰ κραταιά), θὰ προτιμήσωσι βέβαια τὴν ἐν ἑπτὰ Σιναϊτικοῖς κώδιξι φερομένην γραφὴν «ὡς ἐκ θηρὸς κραταιοῦ» ἐνθυμούμενοι ὅτι πολλαχοῦ τῆς Ὑμνογραφίας προσωποποιούμενος ὁ Ἄιδης λέγεται θηρίον φοβερόν, θῆρ κραταιός.

Ἐν τροπαρίῳ Κατανυκτικῷ τῆς Δευτέρας τοῦ β' ἤχου λέγεται

«Ἐπῆκουσα ἐχθροῦ παραπικραίνοντος καὶ πᾶσαν ἐτέλεσα ἁμαρτίαν καὶ ἀφθόνως παρεπίκρανα σὲ τὸν μόνον μακρόθυμον, φιλάνθρωπε».

Ἀντὶ τῆς ἀήθους φράσεως «ἀφθόνως παρεπίκρανα» προτιμῶ ἦν εὐ·

ρον ἐν Σ. χειρογράφοις «*ἀφρόνως παρεπίκρανα*» γραφήν, ἣτις καὶ παλαιογραφικῶς εὐσταθεῖ καὶ προφανῶς βέλτιον νόημα παρέχει.

Ἐν Κανόνι τοῦ Προδρόμου τῆς Τρίτης τοῦ β' ἤχου ὑπάρχει τὸ τροπάριον τοῦτο·

«*Προορίζους ἀξίνη σου τῆς μετανοίας ἐκτίλας τοὺς μώλωπας τῆς ἐμπαθοῦς καρδίας μου ἐμφύτευσον, Προδρόμε, θείαν ἀπάθειαν φόβον τε ἀγνότατον Θεοῦ πάσης κακίας ἀλλοτριούντά με*».

Ἐπειδὴ μώλωπες τῆς καρδίας δὲν ἐκτίλλονται καὶ δὴ δι' ἀξίνης, ὁρθῶς ἐκ τῶν Συναϊτικῶν χειρογράφων μανθάνομεν ὅτι ὁ ποιητὴς ἔγραψεν οὐχὶ μώλωπας, ἀλλὰ σκόλοπας, οἵτινες καὶ δι' ἀξίνης ἐκτίλλονται καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐμφυτεύεται τὸ φυτὸν τῆς ἀπαθείας καὶ τὸ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τροπαρίῳ Κατανυκτικοῦ Κανόνος τῆς Τρίτης τοῦ γ' ἤχου ἀναγινώσκομεν·

«*Ἰακῶβ πρωτοτόκια εἴληφε δι' ἐγκράτειάν ποτε καὶ Ἡσαῦ τὰ πρωτεῖα ἀπέδοτο μὴ κρατήσας τῆς γαστρούς. Ὡς κακὸν ἀκρασία, ὡς μέγα ἐγκράτεια! Φεῦγε τὴν μίμησιν, στέργε, ᾧ ψυχῇ, τῶν καλῶν τὴν ἐπίδοσιν*».

Ἐπειδὴ ἐν τῷ ἴσματι δὲν δηλοῦται τίνων τὴν μίμησιν προτρέπει τὴν ψυχὴν ὁ ποιητὴς νὰ φεύγῃ, ἀδιστακτικῶς δέχομαι τὴν ἐν Σ. χειρογράφοις γραφήν «*φεῦγε τὴν μίμησιν τῶν κακῶν, ᾧ ψυχῇ, στέργε τῶν καλῶν τὴν οἰκείωσιν*».

Τὸ α' τροπάριον τῆς στ' ᾠδῆς Κατανυκτικοῦ Κανόνος τῆς Τρίτης τοῦ γ' ἤχου ἔχει οὕτως·

«*Ἡμβλύνθην ἀμαρτίας ὀμίχλη καὶ κεῖμαι ἀνενέργητος ὄλος· ὁ πληγωθεὶς δι' ἐμὲ λόγχῃ ποτέ, Χριστέ, οἰκτίρησόν με καὶ σῶσον τοῖς ἀγαθοῖς κρίμασί σου*».

Ἐπειδὴ ἡ ἀκροστιχὶς τοῦ Κανόνος ἀπαιτεῖ ε ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ τροπαρίου τούτου, ὁρθῶς Συναϊτικὸν χειρόγραφον προσφέρει τὴν γραφήν «*Ἐπλήγην ἀμαρτίας ἑομφαία*», ἣτις καὶ βέλτιον νόημα παρέχει καὶ ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ ἐπιφερομένου *πληγωθεὶς*· ἐμὲ τὸν πληγέντα ὑπὸ τῆς ἑομφαίας τῆς ἀμαρτίας, σὺ ὁ πληγωθεὶς ὑπὸ τῆς λόγχης *ἰάτρευσον*, ὡς φέρει τὸ χειρόγραφον ἀντὶ τοῦ οἰκτίρησον. Καὶ κατωτέρω δὲ ἐν Κανόνι τῆς Πέμπτης ἀναγινώσκομεν τὸ α' τῆς θ' ᾠδῆς «*Ἐπλήγην παθῶν τῆ ἑομφαία καὶ ἐτραυματίσθην . . . Ἀπόστολοι . . . ἰάσασθέ με*».

Τὸ ἀ' τροπάριον τῆς ἡ' ᾠδῆς Κανόνος τῶν Μαρτύρων ψαλλομένου τῷ Σαββάτῳ κατὰ τὸν ἦχον πλάγιον β' ἀναγινώσκειται οὕτω·

«Γενναίως τῶν βασάνων τὴν τρικυμίαν αἰκίζόμενοι χάριτι οἱ θεῖοι Μάρτυρες διεληθόντες εἰς γαλήνην βαθεῖαν τῆς ἄνω βασιλείας κατήντησαν».

Τὴν βλάσφημον φράσιν ὅτι οἱ Μάρτυρες διῆλθον τὴν τρικυμίαν τῶν βασάνων *κακοποιούμενοι* ὑπὸ τῆς θείας χάριτος (διότι αἰκίζομαι ὑπὸ τινος σημαίνει κακοποιοῦμαι ὑπὸ τινος) ἀναμφισβητήτως δὲν ἔγραψεν ὁ ποιητῆς τοῦ Κανόνος Ἰωσήφ, ἀλλ' ἀμαθῆς ἀντιγραφεύς, ὡς διδάσκουσιν ἡμᾶς δύο κώδικες τοῦ Σινᾶ παρέχοντες τὴν ὠραίαν γραφὴν *οἰακίζόμενοι* χάριτι, ἦτοι κυβερνόμενοι ἐν τῷ τρικυμιώδει τῶν βασάνων πελάγει ὑπὸ τῆς θείας χάριτος. Οὕτω λέγεται καὶ ἐν Μαρτυρικῷ τῆς Τρίτης τοῦ ἀ' ἦχου «Διέπλευσαν ἀβρόχως βασάνων τὸ σφοδρὸν καὶ πικρὸν κλυδώνιον οἱ θεῖοι ἀθληταὶ τῇ *κυβερνήσει* τῆς σωτηρίου ἐλπίδος . . . ».

Ἐν Τριαδικῷ Κανόνι τῆς Κυριακῆς τοῦ βαρέος ἦχου ἀναγινώσκομεν τὸ τροπάριον·

«Ἡλίου βολαῖς τριλαμποῦς κατανασθῆναι φωτουργικαῖς ἀξίωσον τῶν ὑμνωδῶν σου τὰς καρδίας· καὶ νῦν ὄρα·ν τὸ κάλλος τὸ σὸν, Τριάς Μονάς, δώρησαι πάντοτε πᾶσι τοῖς πίστει προπούση τὴν σὴν μεγαλωσύνην ἀνυμνολογοῦσιν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας».

Τὴν κακόζηλον φράσιν «*καὶ νῦν δώρησαι πάντοτε τοῖς ἀνυμνολογοῦσιν ὄρα·ν τὸ κάλλος τὸν σὸν*» ἀδυνατῶν νὰ πιστεύσω ὅτι ἔγραψεν ὁ ποιητῆς προκρίνω τὴν ἐν Σ. χειρογράφῳ γραφὴν «Ἡλίου βολαῖς τριλαμποῦς κατανασθῆναι φωτουργικαῖς ἀξίωσον τῶν ὑμνωδῶν σου τὰς καρδίας *καὶ νῦν, ὄρα·ν τε κάλλος τὸ σὸν . . .*», δι' ἧς καὶ ἡ κακόζηλος ἔκφρασις ἐκλείπει καὶ νόημα βέλτιον προκύπτει τοῦ ποιητοῦ παρακαλοῦντος τὴν Ἁγίαν Τριάδα νὰ καταναγάσῃ τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν τῶν ὑμνωδῶν αὐτῆς ταῖς βολαῖς τοῦ τριλαμποῦς Ἡλίου καὶ νὰ δωρητῆται πάντοτε τοῖς ἀνυμνολογοῦσι τὴν μεγαλωσύνην αὐτῆς ὄρα·ν τὸ κάλλος αὐτῆς.

Ἐν Μαρτυρικῷ τροπαρίῳ Κανόνος τῆς Δευτέρας τοῦ βαρέος ἦχου ἀναγινώσκομεν ὅτι

«Ἐθετο ὑμᾶς ὥσπερ λίθους ἐναυγάζοντας θεογνωσίαν, θεῖοι Μάρτυρες, ὁ φωτοδότης καὶ τῆς πλάνης σκοτός λύοντας».

Λίθους ἐναυγάζοντας θεογνωσίαν ἀγνοοῦντες προτιμῶμεν τὴν γραφὴν Συναϊτικοῦ κώδικος «*λύχνους φῶς ἀνγάζοντας θεογνωσίας*», ἢν καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἔκδοσις ἔχει.

Περὶ τοῦ Προδρόμου ἐν τροπαρίῳ τῆς Τρίτης τοῦ πλαγίου δ' ἀναγινώσκομεν ταῦτα·

«**Στείρας βλαστὸς κατάκαρπος ὑπάρχων τὴν τῆς ἐμῆς καρδίας ἀκαρπίαν εὐκαρπον δεῖξον ταῖς σαῖς πρεσβείαις μεταποιούμενος, σοφὲ βαπτιστὰ τοῦ Χριστοῦ.**»

Ἐπειδὴ ἡ φράσις «δειξὸν τὴν ἀκαρπίαν τῆς ἐμῆς καρδίας εὐκαρπον» εἶναι ἀνόητος, διότι ἡ ἀκαρπία τῆς καρδίας μεταποιουμένη δείκνυται εὐκαρπία καὶ οὐχὶ εὐκαρπος (ἀκαρπία—εὐκαρπία, ἀκαρπος—εὐκαρπος), ὀρθῶς Σιναϊτικὸς κῶδιξ ἔχει τὸ τροπάριον τοῦτο οὕτω·

«**Στείρας βλαστὸς κατάκαρπος ὑπάρχων τὴν τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἀκαρπίαν εἰς εὐκαρπίαν (ταῖς) σαῖς πρεσβείαις μετάβαλε, σοφὲ βαπτιστὰ (τοῦ) Χριστοῦ.**»

Τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸ μέτρον τοῦ εἰρμοῦ τῆς ᾠδῆς εἶναι συμφωνότερον ἢ τὸ τοῦ ἐντύπου.

Ἐν Μαρτυρικῷ τροπαρίῳ τῆς Παρασκευῆς τοῦ αὐτοῦ ἤχου ἀναγινώσκομεν ταῦτα·

«**Ἦνδρίσαντο, Ἰησοῦ, τῶν Μαρτύρων πλήθη σταυρῷ τε καὶ τῷ πάθει σου παθῶν κατεξανίστασθαι καὶ ἔναντι τῶν ἐχθρῶν σὲ τὸν βασιλεύοντα ὁμολογεῖν τῆς κτίσεως, προφέρειν τε βασάνους καὶ κινδύνους ἀπείρους· διὸ τῆς σῆς δόξης ἔτυχον ἅπαντες τῆς αἰδίου ζωῆς.**»

Τὰς βασάνους καὶ τοὺς κινδύνους προέφερον εἰς τοὺς μάρτυρας οἱ διώκται τοῦ χριστιανισμοῦ, οἱ δὲ μάρτυρες ἀνδριζόμενοι τῷ σταυρῷ καὶ τῷ πάθει τοῦ Κυρίου ὑπέφερον τὰς βασάνους καὶ τοὺς κινδύνους τούτους· οἱ μάρτυρες λοιπὸν «ἠνδρίσαντο . . . ἐποφέρειν τε βασάνους», ὡς διδάσκουσι Σιναϊτικὰ χειρόγραφα. Καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τοῦ τροπαρίου τὰ αὐτὰ χειρόγραφα ἔχουσι «διὸ τῆς σῆς δόξης ἔτυχον ἅπαντες καὶ μακαρίας ζωῆς», ὡς εἶναι τὸ ὀρθόν, καὶ ἡ τῆς Ῥώμης δὲ ἔκδοσις «καὶ αἰδίου ζωῆς» φέρει καὶ αὕτη.

Β'

ΤΡΙΩΔΙΟΝ

Τῇ Κυριακῇ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου ἐν τῇ ε' ᾠδῇ τοῦ Κανόνος ἀναγινώσκομεν τὸ ἕξῃς τροπάριον·

«**Δικαιοσύνης δρόμος κενὸς ἤλεγκται συζεύξας ἐν αὐτῷ ὁ Φαρισαῖος τὴν οἴησιν· αὐθις δὲ Τελώνης ὑποποιῶ ἀρετῇ κτησάμενος συνέμπορον τὴν ταπεινῶσιν.**»

Κατὰ τοὺς συντακτικούς κανόνας ἐν τῷ δευτέρῳ κώλῳ στερουμένῳ ῥήματος δύναται νὰ νοηθῆ τὸ ῥῆμα τοῦ πρώτου κώλου· ἐπειδὴ δ' ὅμως τότε τὸ νόημα εἶναι ὅλως ἀντίθετον, διότι ὁ Τελώνης διὰ τῆς ἀρετῆς τῆς ταπεινώσεως δὲν ἤλεγξε κενὸν τὸν δρόμον τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ τοῦναντίον τὴν ἀδικίαν ἔδειξε κενὴν, προδήλως ὁ ποιητὴς ἄλλο τι ἔγραψε. Πράγματι δὲ τὰ Σιναιτικὰ χειρόγραφα παρέχουσι τὴν ὀρθὴν γραφὴν τοῦ δευτέρου κώλου «τῆς δὲ ἀδικίας ὄγκος κεκένωται κτησάμενος Τελώνης συνέμπορον τὴν ταπεινώσιν», ὅπερ καὶ πρὸς τὸ μέτρον τοῦ εἰρμοῦ εἶναι συμφωνότερον. «Ὅτι δὲ αἱ δύο ὀνομαστικαὶ ἀπόλυτοι τοῦ τροπαρίου δὲν εἶναι τι τὸ σπάνιον καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν ποιήσει, ἔδειξα ἐν τῇ περὶ τῆς Νεκρωσίου Ἀκολουθίας μελέτῃ¹⁾».

Ἐν τῷ εὐθύς δ' ἐπομένῳ Τροπαρίῳ ἀναγινώσκομεν

«Ἄρματηλάτης ἐν ἀρεταῖς ὤετο δραμεῖν Φαρισαῖος, ἀλλὰ πεζὸς παρακλύδιον ἄρμα διαθέων καλῶς προέλαβε συζεύξας ὁ Τελώνης οἴκτῳ ταπεινώσιν».

Τί εἶναι τὸ παρακλύδιον ἄρμα οὐδεὶς βέβαια γινώσκει, οὐδὲν δὲ λεξικὸν περιέχει τὸ ἐπίθετον τοῦτο. Γινώσκομεν δ' ὅμως ὅτι περίφημα ἦσαν ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὰ ἄρματα τῆς Λυδίας καὶ ἐντεῦθεν οἱ παλαιοὶ ἔπλασαν τὴν παροιμίαν «πεζὸς παρὰ Λύδιον ἄρμα» θέλοντες διὰ ταύτης νὰ δηλώσωσι τὴν ἀντίθεσιν δύο συναγωνιζομένων, ὧν ὁ μὲν τρέχει ὀχούμενος ἐπὶ Λυδίου ἄρματος, ὁ δὲ πεζὸς βαδίζει ἀνταγωνιζόμενος πρὸς τὸν πρῶτον. Τὴν παροιμίαν ἀναφέρει πρῶτος ὁ Πίνδαρος, εἶτα δ' ὁ Πλούταρχος καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ἐν Λόγῳ κ' ²⁾. Ταύτην λοιπὸν τὴν παροιμίαν ἐνθυμούμενος ὁ ἐλληνομαθὴς ποιητὴς λέγει ὅτι ὁ μὲν Φαρισαῖος ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἀρετῆς τρέχων ἄρματηλάτης ἐνόμιζεν ὅτι θὰ φθάσῃ πρότερος τοῦ Τελώνου εἰς τὸ τέρμα, ὁ δὲ Τελώνης, καίτοι ἐβάδιζε πεζὸς παρὰ Λύδιον ἄρμα τοῦ Φαρισαίου προέλαβεν αὐτὸν ἐν τῷ δρόμῳ καὶ ἔφθασεν αὐτὸς πρότερος εἰς τὸ τέρμα, διότι τῷ οἴκτῳ τὴν ταπεινώσιν συνέζευξεν. Ἄλλ' οἱ ἀμαθεῖς ἀντιγραφεῖς ἀγνοοῦντες τὴν παροιμίαν ἔπλασαν τὴν λέξιν παρακλύδιον οὐδὲν σημαίνουσαν.

Τροπαρίον Κανόνος τῆς Παρασκευῆς τῆς Τυρινῆς φέρεται ἐν τοῖς ἐντύποις οὕτω

«Δολίως ὄφεις ὁ πονηρὸς πάθη ἐπιθεῖς μοι ψυχικὰ τοῦ Παραδείσου ἐξώρισε· σὺ δὲ τὰς παλάμας ἐν τῷ σταυρῷ προσπαγεῖς πρὸς ὕψος ἀφθαρσίας, Σῶτερ, ἀνείλκυσας».

¹⁾ Ἴδε «Νέαν Σιών» τοῦ 1933.

²⁾ Ἴδε Pindari Carmina ὑπὸ Schröder Lipsiae 1900, σελ. 469.

Ποῖα εἶναι τὰ ψυχικὰ πάθη, ἅτινα ἐπιθεις τῷ Ἀδάμ, ἦτοι τῷ ἀνθρώπῳ, ὁ πονηρὸς ὄφεις ἐξώρισεν αὐτὸν τοῦ Παραδείσου, δὲν λέγεται· ἀλλὰ κῶδιξ τοῦ Σινᾶ διασαφεῖ τὸ πρᾶγμα παρέχων τὴν ὠραίαν γραφὴν «Δολίως ὄφεις ὁ πονηρὸς βρώσει δελεάσας με πικρῶ τοῦ Παραδείσου ἐξέβαλε». Τίς δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ γνησία γραφὴ τοῦ ποιητοῦ;

Τῇ Πέμπτῃ τῆς Α' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν ψάλλεται τοῦτο τὸ τροπάριον·

«Τῆς εὐσπλαγχνίας ἡ πηγὴ, δός μοι νῦν κατάνυξιν, στεναγμόν, ὅπως ἀποκλαύσωμαι τῶν κακῶν μου τὰς ἀπείρους θαλάσσας».

Παραβάλλον ὁ ποιητὴς τὴν ἄπειρον εὐσπλαγχνίαν τοῦ Σωτῆρος πρὸς μίαν ἀκένωτον πηγὴν παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ δώσῃ αὐτῷ οὐχὶ κατάνυξιν καὶ στεναγμόν (ἐκ τῆς πηγῆς δὲν λαμβάνει τις τοιαῦτα), ἀλλὰ κατανύξεως σταλαγμόν, ὅστις εἶναι ἱκανός, ἵνα διὰ τούτου κλαίων καὶ μετανοῶν ἀπαλλαγῇ τῶν θαλασσῶν τῶν κακῶν, τῶν μεγάλων δηλαδὴ κακῶν του. Ἡ ὀρθὴ ἄρα γραφὴ εἶναι «δός μοι κατανύξεως σταλαγμόν», ἣν παρέχει Σιναῖτικὸς κῶδιξ.

Τῇ Παρασκευῇ τῆς Α' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν ψάλλεται τὸ ἐξῆς Ἀπολυτίκιον τοῦ ἁγίου Θεοδώρου·

«Μεγάλα τὰ τῆς πίστεως κατορθώματα! Ἐν τῇ πηγῇ τῆς φλογός, ὡς ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως, ὁ ἅγιος Μάρτυς Θεόδωρος ἠγάλλετο· πυρὶ γὰρ ὀλοκαυτωθεὶς ὡς ἄρτος ἠδύς τῇ Τριάδι προσήνεκται. Ταῖς αὐτοῦ ἱκεσίαις, Χριστὲ ὁ Θεός, ἐλέησον ἡμᾶς».

Φρονοῦντες ὅτι δὲν ἔγραψεν ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ πυρὶ ὀλοκαυτωθεὶς Μάρτυς προσηνέχθη ὡς ἠδύς ἄρτος τῇ ἁγίᾳ Τριάδι, προτιμῶμεν τὴν γραφὴν Σιναῖτικῶν χειρογράφων «καὶ ὀλοκαύτωμα δεκτὸν ἐκ μέσου αὐτῆς πρὸς οὐρανὸν ἀνεφέρετο», ὅτε ἔχομεν τὸ πάγκαλον τοῦτο νόημα, ὅτι ὁ Θεόδωρος ἀγαλλόμενος ἐν τῇ πηγῇ τῆς φλογός, ὡσεὶ ἔκειτο ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως, ἐκ μέσου τῆς φλογός ἐφέρετο ἄνω πρὸς τὸν οὐρανὸν ὡς ὀλοκαύτωμα δεκτὸν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι.

Ἐν τῇ Τετάρτῃ τῆς Δ' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν ἀναγινώσκομεν τὸ ἐξῆς τροπάριον·

«Τῷ μῶλωπί σου ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὰ πάθη, πλευρᾶς σου τρώσει παῦσον ἐπωδύνους τε τὰς τρώσεις τῶν δαιμόνων· ἤλοις σου ἐξήλωσας τὰς ἐνηδόνους καὶ ἐμπαθεῖς ὀρέξεις διδούς μοι

ἀπαθῶς πάθη σου τὰ σεπτὰ προσκυνῆσαι καὶ τὴν ἀνάστασιν».

Ἐφ' οὗ ὁ ποιητὴς παρεκάλει τὸν Χριστὸν πρῶτον μὲν διὰ τῶν μολώπων του νὰ θεραπεύσῃ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἔπειτα δὲ διὰ τῆς τρώσεως τῆς πλευρᾶς του νὰ παύσῃ τὰς ὑπὸ τῶν δαιμόνων γενομένας αὐτῷ ἐπωδύνους τρώσεις, φυσικὸν εἶναι τρίτον ὅτι θὰ παρεκάλει τὸν Κύριον, ἵνα διὰ τῶν ἡλίων τοῦ σταυροῦ ἐξηλώσῃ, ἐξαλείψῃ ἐξ αὐτοῦ τὰς ἐνηδόνας καὶ ἐμπαθεῖς ὀρέξεις αὐτοῦ, ὥστε ἀπαθῶς νὰ προσκυνῆσῃ τὰ σεπτὰ τοῦ Κυρίου πάθη καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ. Ἡ ὀρθὴ ἄρα γραφὴ καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἐν Σιναϊτικῷ κώδικι ἀναγινωσκομένη «ἤλοις σοι, Χριστέ, ἐξήλωσον τὰς ἐνηδόνας καὶ ἐμπαθεῖς ὀρέξεις», ἡ δ' ἐν ἄλλῳ κώδικι φερομένη «ἐξάλειψον» εἶναι ἑρμηνεῖα ταύτης.

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀναγινώσκων τὸ γνωστὸν ἰδιόμελον τῆς Κασσιανῆς «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνὴ» προσέκρουσα ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἁμαρτωλὸς γυνὴ ἄφρασιν ἁμαρτιῶν παρὰ τοῦ Σωτῆρος αἰτουμένη λέγει αὐτῷ «δέξαι μου τὰς πηγὰς τῶν δακρῶν ὃ νεφέλαις διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ», ἔγραψα δὲ τότε ταῦτα ¹⁾. «Περὶ τοῦ παραδόξως ἐν τῇ φράσει ταύτῃ εἷς τε τὴν σημασίαν καὶ τὴν σύνταξιν προσπίπτοντος *διεξάγων* παρακαλέσας τὸν ἐν Ἐφῶ περι τὴν ἀνάγνωσιν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν κωδίκων διατρίβοντα πρ. Λεοντοπόλεως κ. Σωφρόνιον Εὐστρατιάδην νὰ παρατηρήσῃ πῶς ἔχει τὸ ἰδιόμελον τοῦτο ἐν τοῖς παλαιότεροις κώδιξι τῶν ἐκεῖ μονῶν, ἔμαθον παρ' αὐτοῦ ὅτι ὄντως ὁ τοῦ Βατοπεδίου ἔχει τὴν γραφὴν οὐχὶ διεξάγων, ἀλλὰ *σημονίζων*. Κατὰ τὴν γραφὴν δὲ ταύτην ἡ γυνὴ λέγει πρὸς τὸν Κύριον· Σύ, ὅστις τὸ θαλάσσιον ὕδωρ διὰ τῶν νεφελῶν ὡς λεπτοτάτας κλωστὰς στήμονος καταπέμπεις εἰς τὴν γῆν, δέξαι τὰς πηγὰς, τοὺς κρουνοὺς τῶν ἐμῶν δακρῶν. Ὁ ἐνθυμούμενος δὲ ὅτι ἡ Κασσιανὴ φιλεῖ ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῆς τὰ ὀητορικὰ σχήματα, ὡς λ. γ. ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ἰδιόμελῳ εὐθὺς ἀμέσως «κάμφθητί μοι πρὸς τοὺς στεναγμοὺς τῆς καρδίας ὃ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς τῇ ἀφράστῳ σου κενώσει» καὶ κατωτέρω «ἁμαρτιῶν μου τὰ πλήθη καὶ κριμάτων σου ἀβύσσους» (καὶ ἄλλα δ' ὅμοια ἐξ ἄλλων αὐτῆς ποιημάτων παρεθήκα), ὃ ταῦτα ἐνθυμούμενος θὰ μοι συνομολογήσῃ ὅτι ἀληθῶς ἡ ποιήτρια ἔγραψε τὸ γραφικώτατον τοῦτο *σημονίζων*, ὅπερ ἀγνωοῦντες οἱ ἀντιγραφεῖς μετέβαλον εἰς τὸ ἥκιστα ποιητικὸν *διεξάγων*. Τὴν μεταφορικὴν δὲ ταύτην χρῆσιν τοῦ *σημονίζειν* ἀναφέρει μὲν ὁ Ζωναρᾶς ἐν τῷ λεξικῷ γράφων «σημονίζει· λεπτύνει», ἀναφέρει δὲ ὁ Θεσσαυρὸς τοῦ Στεφάνου ἐκ τοῦ ψ. Χρυσοστόμου «σταγόνες ὕδατος ποῦ σημονίζονται», ὡς ὀρθῶς ἀνέγνωσεν ὁ Haase ἀντὶ τοῦ *σημίζονται*».

¹⁾ Ἐν «Ἀθηνᾶς» τόμ. Α' (1917), σελ. 153 καὶ ἐξῆς.

Ἐπικρίνων δὲ ταῦτα ὁ μακαρίτης καθηγητῆς Κ. Παπαθεοδώρου ¹⁾ πρῶτον μὲν οὐχὶ ὀρθῶς ἔγραψεν ὅτι τὴν λέξιν *διεξάγων* διώρθωσα διὰ τῆς ἐξεζητημένης λέξεως *σημονίζων*, διότι ἐγὼ δὲν διώρθωσα, ἀλλὰ ἐνέκρινα τὴν ἐν κώδικι τοῦ Βατοπεδίου γραφὴν *σημονίζων*, ἔπειτα δὲ ἐκ τῆς ἀνακριβοῦς ταύτης γνώμης ὁρμώμενος κατηγορήσέ με ὅτι ἐφαρμόζω ὑπερκριτικὴν ἐπὶ αἰερῶν κειμένων, τὰ ὁποῖα διὰ τοῦ χρόνου, χιλιετηρίδος καὶ πλέον, ἀπέκτησαν μουσειακὴν τρόπον τινὰ στερεοτυπίαν, ὡς εἶναι ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος, τὸ ἰδιόμελον τῆς Κασσιανῆς κλπ.». Ἄλλ' ἐγὼ τὰ ἱερὰ κείμενα μελετῶν οὐδέποτε οὐδαμοῦ ἐφήρμοσα ὑπερκριτικὴν αὐθαιρέτως διορθῶν αὐτά, ἀλλ' ὅπου λόγοι γλωσσικοὶ ἢ μετρικοὶ ἢ ἄλλοι πείθουσίν με ὅτι τὸ φερόμενον ἐν τοῖς ἐντύποις λειτουργικοῖς βιβλίοις δὲν ὑγιαίνει, δὲν προέρχεται ἐκ τῆς γραφίδος τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ πάντως εἶναι ἀβλέπημα ἀμαθοῦς ἢ νυσταλέου ἀντιγραφέως (βρίθουσι δέ, ὡς γνωστόν, τὰ παλαιὰ καὶ δὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρόγραφα τοιούτων σφαλμάτων), μόνον εἰς τοιαύτας περιπτώσεις καταφεύγω οὐχὶ εἰς αὐθαίρετον διόρθωσιν τοῦ νοσοῦντος κειμένου, ἀλλ' εἰς παλαιὰ χειρόγραφα καὶ ἔνθα ἐκ τῶν χειρογράφων πορίζομαι γραφὴν νέαν προδήλως διορθοῦσαν ἡμαρτημένον κείμενον ἢ παρέχουσαν νόημα ὀρθότερον, ἀποδέχομαι τὴν νέαν ταύτην γραφὴν. Οὕτω καὶ ἐν τῷ ἰδιομέλῳ τῆς Κασσιανῆς προσκρούσας εἰς τὴν γραφὴν «ὁ νεφέλαις διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ», διότι οὔτε συντακτικῶς εὐσταθεῖ, ἀφ' οὗ τὸ διεξάγειν τι ἀπαιτεῖ ἐμπρόθετον προσδιορισμὸν καὶ αἰτιατικὴν μετὰ τῆς προθέσεως εἰς, οὔτε ποιητικῶς, διότι ἡ ποιήτρια δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶπη τὸ πεζὸν τοῦτο, ὅτι ἡ ἀμαρτωλὸς γυνὴ παρεκάλει τὸν Κύριον νὰ δεχθῆ τοὺς κρουνοὺς τῶν δακρῶν της, ὅπως διεξάγει εἰς τὰς νεφέλας τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, εἰς ταῦτα προσκρούσας ἀπεδέχθη ἢ ἐν χειρογράφῳ τοῦ Βατοπεδίου εὔρον γραφὴν ὡς βέλτιον νόημα παρέχουσαν. Τόσον δ' ἐπιμελῶς ἀποφεύγω τὴν ὑπερκριτικὴν, ὥστε 4 ἔτη βραδύτερον ἐν ἰδίᾳ μελέτῃ ἀπ' ἄλλης ἀπόψεως κρίνων τὸ ἰδιόμελον τοῦτο ²⁾ ἐν τῷ κειμένῳ δὲν εἰσήγαγον τὴν νέαν γραφὴν, εἰ καὶ ἐθεώρουν ταύτην βελτίονα, διότι δὲν ἔκρινα ἐπαρκῆ τὴν ἐν ἐνὶ μόνῳ κώδικι εὔρεσιν αὐτῆς. Ταύτην δὲ τὴν γραφὴν *σημονίζων* εὔρον μὲν κατόπιν καὶ εἰς τρεῖς Σιναΐτικους κώδικας, εὔρον δὲ καὶ ἐν κώδικι τῆς βιβλιοθήκης Ἱεροσολύμων, εἶδον δὲ ὅτι ταύτην ἔχει καὶ ἡ ἐν Ῥώμῃ ἔκδοσις πιθανώτατα ἐκ κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ. Εἰς ἐμὲ λοιπὸν τὸν φιλόλογον οὐδεμίᾳ ἀμφιβολία γεννᾶται πλέον ὅτι ἡ Κασσιανὴ ἔγραψε *σημονίζων*. Ἄλλο δὲ εἶναι τὸ ζήτημα, ἂν ἡ γραφὴ αὕτη πέπει καὶ νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὸ πρὸς λειτουργικὴν χρῆσιν Τριῶδιον ἀντὶ τῆς ἄλλης, ἣτις «διὰ τοῦ χρόνου ἀπέκτησε μουσειακὴν τρόπον τινὰ στερεο-

¹⁾ Ἐν «Ἀγωγῇ» Α' (1917), σελ. 413 καὶ ἐξῆς.

²⁾ Ἐν «Ἀφιερῶματι εἰς Γεώργιον Ν. Χατζιδάκην» ἐν Ἀθήναις 1921.

τυπίαν». Περί τοῦ ζητήματος τούτου μόνη ἀρμοδία νὰ ἐκφέρῃ ἔγκυρον γνώμην εἶναι ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἥτις τὰς ὑφ' ἡμῶν τῶν φιλολόγων προτεινομένας διορθώσεις ἢ μεταβολὰς ἐν τοῖς ἱεροῖς κειμένοις κρίνουσα θὰ ἀποδεχθῆ μὲν ὅσας ἂν νομίσῃ ὀρθὰς καὶ ἀναγκαίας νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰ λειτουργικὰ βιβλία, θὰ ἀπορρίψῃ δὲ φησικὰ ὅσας ἂν θεωρήσῃ μὴ ὀρθὰς ἢ μὴ ἀναγκαίας εἰς τὴν λειτουργικὴν χρῆσιν.

Γ'.

ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ

Τῇ Κυριακῇ τῶν Μυροφόρων ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ ζ' ᾠδῇ τοῦ Κανόνος αὐτῶν τὸ τροπάριον τοῦτο·

«Ὁ Ἰουδαίων ἄνοια, ὧ μανία ἀνόμων· ἄπιστον ἰδόντες οὐκ ἐπιστεύσατε Χριστῷ; ὅτι τοὺς ἀσθενοῦντας οὐκ ἤγειρεν; ἢ ὅτι πάντα κόσμον αὐτὸς οὐκ ἔσωσε; Πεισάτωσαν ὑμᾶς κἂν οἱ στρατιῶται οἱ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν;»

Πρῶτον μὲν ἡ γραφὴ «ἄπιστον ἰδόντες οὐκ ἐπιστεύσατε Χριστῷ;» οὐδένα νοῦν ἔχει, ἀφ' οὗ δὲν ὑπάρχει τὸ προσδιοριζόμενον ὑπὸ τοῦ ἐπιθέτου «ἄπιστον» οὐσιαστικὸν ἢ ἀντωνυμία. Ἐπειτα δὲ δὲν εἶναι ὀρθὸν ὅτι ἠδύναντο νὰ πείσωσι τοὺς Ἰουδαίους οἱ στρατιῶται οἱ ἀναστάντες, διότι ἄλλοι ἦσαν οἱ φυλάσσοντες τὸν Κύριον στρατιῶται καὶ ἄλλοι οἱ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν. Ὄρθως λοιπὸν τὰ Σιναίτικα χειρόγραφα παρέχουσιν ἡμῖν τὰς γραφὰς «*τί ἄπιστον* ἰδόντες οὐκ ἐπιστεύσατε Χριστῷ» (οὕτως ἔχει καὶ ἡ ἔκδοσις Ῥώμης) καὶ «*πεισάτωσαν ὑμᾶς κἂν οἱ στρατιῶται ἢ οἱ ἀναστάντες νεκροί*».

Τὸ Ἐξαποστειλᾶριον αὐτόμελον τῶν Μυροφόρων οὕτως ἔχει ἐν τῷ τῆς Βενετίας·

«Γυναῖκες ἀκούτίσθητε φωνὴν ἀγαλλιάσεως· τύραννον ἄδην πατήσας φθορᾶς ἐξήγειρας κόσμον· δράμετε, φίλοις εἶπατε τοῖς ἐμοῖς εὐαγγέλια· βούλομαι γὰρ τὸ πλάσμα μου χαρὰν ἐκεῖθεν ἀυγάσαι, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ λύπη».

Ἐπειδὴ ἡ φωνὴ τῆς ἀγαλλιάσεως ἐξέρχεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ Κυρίου εἰς τὰς γυναῖκας κατὰ τὸν ποιητὴν, ὀρθῶς Σιναίτικόν χειρόγραφον ἔχει *ἐξήγειρα* (ὡς καὶ ἡ τῆς Ῥώμης ἔκδοσις) καὶ οὐχὶ ἐξήγειρας· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ χαρὰ ὡς φῶς θὰ προήρχετο εἰς τὸ πλάσμα τοῦ Κυρίου ἐκεῖθεν, ὅθεν προῆλθεν ἡ λύπη, ὀρθῶς τὸ αὐτὸ χειρόγραφον ἔχει «βούλομαι γὰρ *τῷ πλάσματι* χαρὰν ἐκεῖθεν ἀυγάσαι, ὅθεν προῆλθεν ἡ λύπη».

Τῇ Τετάρτῃ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς ἐν τῇ ἡ΄ ᾠδῇ τοῦ Κανόνος ὑπάρχει τὸ τροπάριον τοῦτο·

«Οἱ ἀγνώμονες παντί, οἱ ἐν ἐρήμῳ πάλαι παροικήσαντες, τὸν εὐεργέτην φθόνῳ κατενέσκηπτον βλασφημοῦντες, κινουῦντες γλώσσας, κενὰ προσμελετῶντες».

Ἐντὶ τοῦ παροικήσαντες Σιναϊτικὸν χειρόγραφον προσφέρει τὴν ὠραίαν γραφὴν παροιστήσαντες, ἤτοι ὡς ὑπὸ οἴστρου κεντηθέντες, μανέντες φθόνῳ κατεφέροντο κατὰ τοῦ εὐεργέτου. Πάντως δ' ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐν νῶ ταῦτα γράφων τὸ τοῦ προφήτου Ὁσηῆ «ὡς δάμαλις παροιστρῶσα παροίστησεν Ἰσραὴλ» (δ', 16) καὶ τὸ τοῦ Ἰεζεκιὴλ «παροιστρήσουσι καὶ ἐπισυστήσονται ἐπὶ σὲ κύκλῳ» (β', 6).

Κατωτέρω δὲ ἐν τῇ θ' ᾠδῇ τοῦ αὐτοῦ Κανόνος ἀναγινώσκομεν τὸ τροπάριον·

«Τὰ μείζονα τῶν θαυμάτων τοῖς μαθηταῖς σου, Σωτήρ, ὡς ἐπηγγείλω, παρέσχες ἀποστείλας εἰς τὰ ἔθνη κηρῦξαι τὴν δόξαν σου· οἱ δὲ τῷ κόσμῳ ἐκήρυττον σου τὴν ἀνάστασιν, τὴν χάριν καὶ τὴν σάρκωσιν».

Ὁρθῶς ἐν Σιναϊτικῷ χειρογράφῳ φέρεται ὅτι ὁ Κύριος ἀπέστειλε τοὺς μαθητὰς εἰς τὰ ἔθνη κηρῦξαι τὸν λόγον αὐτοῦ, («κηρῦξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει» εἶπεν ὁ Κύριος παρὰ Μάρκῳ 1στ' 15), οἱ δὲ τῷ κόσμῳ ἐκήρυττον πρῶτον μὲν τὴν θεότητα, ἔπειτα δὲ τὴν δόξαν καὶ τρίτον τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ.

Ἐν τῷ τροπαρίῳ τοῦ Κανόνος τῆς Κυριακῆς τοῦ Τυφλοῦ

«Θαυμάσια μεγάλα ἐκτελῶν, Λόγε, ἐπὶ γῆς λαός σε ἀπέκτεινεν ἀνόμων, ἀλλ' αὐτός, Κύριε, μόνος δυνατὸς ὑπάρχων ἐκ νεκρῶν, καθὼς προεῖπες, ἀνέστης, Χριστέ».

προσκορούει τις πρῶτον μὲν εἰς τὴν ἀπόλυτον ὀνομαστικὴν «ἐκτελῶν θαυμάσια ἀπέκτεινέ σε ὁ λαός», δεῦτερον δὲ εἰς τὴν ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἄσματι καὶ τούτῳ μικρῷ τριττὴν ἐπανάληψιν (Λόγε—Κύριε—Χριστέ). Σ. χειρόγραφον φέρων τὴν γραφὴν «Θαυμάσια μεγάλα κατεργασάμενον ἐπὶ γῆς λαός σε ἀπέκτεινεν ἀνόμων . . .» προδήλως μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν ἔγραψε τὰ ἐν τῷ ἐντύπῳ φερόμενα.

Τὸ δὲ Ἀπολυτίκιον τῆς Ἀναλήψεως

«Ἀνελήφθης ἐν δόξῃ, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, χαροποιήσας τοὺς μαθητὰς τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, βεβαιωθέντων αὐ-

των διὰ τῆς εὐλογίας, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου».

Τὸ Ἐπολυτίκιον τοῦτο χωλαῖνον συντακτικῶς, διότι προηγουμένης τῆς αἰτιατικῆς *μαθητὰς* ὄφειλε καὶ ἡ ἐπακολουθοῦσα μετοχὴ ἢ εἰς τὴν αἰτιατικὴν ταύτην ἀναφερομένη κατ' αἰτιατικὴν καὶ αὕτη νὰ τεθῆ, ὁρθῶς ἀναγινώσκεται ἐν Σιναϊτικῷ κώδικι «*βεβαιωθέντας σαφῶς*». Τὴν γραφὴν δὲ ταύτην ἔμαθον παρὰ τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου ὅτι ἔχει καὶ κῶδιξ τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Ἐν τῇ Κυριακῇ τῶν ἁγίων Πατέρων ἀναγινώσκεται τὸ Θεοτοκίον τοῦτο·

«*Νεκρὸν με ἔδειξε φυτοῦ ἀπόγευσις· τῆς ζωῆς γὰρ τὸ ξύλον ἐκ σοῦ φανέν, Πάναγνε, ἀνέστησε καὶ Παραδείσου τῆς τρυφῆς κληρονόμον κατέστησε*».

Λέγων ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν Θεοτόκον ἀποτεινόμενος ὅτι ἐμὲ τὸν Ἀδάμ (=ἄνθρωπον) ἡ ἀπόγευσις τοῦ φυτοῦ ἐν τῷ Παραδείσῳ ἔδειξε νεκρὸν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ ὡς αἰτιολογίαν ὅτι τὸ ἐκ σοῦ φανέν ξύλον τῆς ζωῆς, ἦτοι ὁ Χριστός, ἀνέστησέ με, ὅπερ ὅλως ἄτοπον· ἡ σχέσις ἄρα τῶν δύο κώλων τοῦ ἔσματος δὲν εἶναι αἰτιολογικὴ, ἀλλὰ μεταβατικὴ καὶ ταύτην ἐκφράζει ἡ γραφὴ Σ. κώδικος «*τῆς ζωῆς δὲ τὸ ξύλον . . .*», ἦν καὶ ἡ τῆς Ῥώμης ἔκδοσις ἔχει.

Ἐν ἄλλῳ Θεοτοκίῳ τῆς αὐτῆς Κυριακῆς λέγεται ὅτι

«*Νεανίας τρεῖς ἢ κάμινος οὐκ ἔφλεξε γέννησιν προτυποῦσα τὴν σὴν· τὸ γὰρ θεῖον πῦρ σε μὴ φλέξαν ᾧδησεν ἐν σοὶ καὶ πάντας ἐφώτισε βοᾶν· εὐλογημένη ἡ Θεὸν σαρκὶ κυήσασα*».

Ἐπειδὴ εἶναι ἀνόητον τὸ λεγόμενον ὅτι τὸ θεῖον πῦρ, ἦτοι ἡ θεότης, ἐν τῇ Παρθένῳ ᾧδησεν (ἦτοι ἐπρήσθη, ἐφούσκωσε), προδήλως ὁ ποιητὴς ἔγραψε τὸ ἐν 6 Σ. κώδιξι ἀναγινωσκόμενον ᾧκησεν, ὅπερ καὶ ἡ τῆς Ῥώμης ἔκδοσις ἔχει, εἶναι δὲ μυριόλεκτος ἐν τῇ Ὑμνογραφίᾳ ἡ φράσις ὅτι τὸ πῦρ τῆς θεότητος ἐδέξατο ἡ Παρθένος ἐν τῇ μήτρᾳ αὐτῆς καὶ οὐκ ἐφλέχθη ὑπ' αὐτοῦ (Ἴδε Ἐ. Πεζόπουλον ἐν Ἐπετηρίδι Βυζαντινῶν σπουδῶν Α', 259 καὶ ἐξῆς).

Ἐν τῷ Κοντακίῳ τῆς Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς

«*Ὅτε καταβάς τὰς γλώσσας συνέχεε, διεμέριζεν ἔθνη ὁ Ὑψιστος· ὅτε τοῦ πυρὸς τὰς γλώσσας διένειμεν, εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεσε καὶ συμφώνως δοξάζομεν τὸ πανάγιον Πνεῦμα*»

πρωτον μὲν ἢ λογικῶς καὶ συντακτικῶς ὀρθὴ γραφὴ εἶναι διμερίσειν (ὡς δηλοῖ ἡ ἀντίστοιχος ἐκάλεισε), ἣν ἔχει καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἔκδοσις, δεύτερον δυσαρεστῇ ἢ παράδοξοι σύνδεσις: εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεισε καὶ δοξάζομεν. Τρία Σ. χειρόγραφα προσφέροντα τὴν γραφὴν «εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεισεν ὁμοφώνως δοξάζοντας τὸ πανάγιον Πνεῦμα» ἀναμφιβόλως διδάσκουσιν ἡμᾶς τί ἀληθῶς ὁ ποιητὴς ἔγραψεν.

Δ'.

ΜΗΝΑΙΑ

Τῆ 6 Σεπτεμβρίου ἀναγινώσκειται ἐν τῷ Μηναίῳ τὸ ἐξῆς Θεοτοκίον·

«Ῥαγγελικῶν δυνάμεων, Παρθένε, ὑπερέχουσα καὶ τετοκυῖα τὸν ἀπάντων Θεὸν καὶ βασιλέα, σὺν αὐταῖς ἰκέτευε, Παναγία Δέσποινα, διασώζεσθαι ἡμᾶς».

Ῥπερέχει τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων ἡ Παρθένος, διότι ἔτεκε τὸν τῶν ἀπάντων Θεὸν καὶ βασιλέα. Ὅρθῶς ἄρα Σ. χειρόγραφα ἔχουσι τὴν γραφὴν «ὡς τετοκυῖα». Ἡ δὲ τῆς Ῥώμης ἔκδοσις δὲν συνδέει μὲν καὶ αὐτὴ τὰς δύο μετοχάς, ἀλλὰ προσφέρουσα τὴν κακόζηλον γραφὴν «τὸν τετοκυῖα τῶν ἀπάντων Θεὸν καὶ βασιλέα» βεβαίως δὲν δύναται νὰ προκριθῆ τῆς ἀμέμπτου Σιναίτικῆς γραφῆς.

Τῆ 7 Σεπτεμβρίου λέγεται ἐν τροπαρίῳ περὶ τοῦ μάρτυρος Σώζωντος τοῦτο·

«Εὖρες ἀμοιβὴν τῶν ἀγώνων καὶ τῶν θαυμάτων σου, θεόφρον, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἐν ἣ τῶν πίστει ἐπιτελούντων σου τὸ ἱερὸν μνημόσυνον, Σώζων, μνημόνευε, πανεύφημε».

Φρονῶ ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν τὸ λεγόμενον ὅτι ὁ Σώζων εὖρεν ἀμοιβὴν τῶν θαυμάτων του τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, διότι, ὅτε μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατόν του ἐποίει τὰ θαύματα, εἶχεν ἤδη εὖρει ταύτην τὴν βασιλείαν ὡς ἀμοιβὴν τῶν ἀγώνων καὶ τῶν καμάτων του, ὡς πάνυ ὀρθῶς ἀναγινώσκομεν ἐν Σ. χειρογράφῳ.

Τῆ 9 Σεπτεμβρίου ἀναγινώσκομεν Κανόνος εἰς Ἰωακεῖμ καὶ Ἄνναν τὸ ἐξῆς τροπάριον·

«Σωτηρίας πάσης ἀρχηγοὶ ὁ μακαριώτατος Ἰωακεῖμ καὶ ἡ Ἄννα ἢ ἔνδοξος τὴν ἀγνὴν καὶ ἄμωμον καὶ πανάχραντον Θεοτόκον ἐγέννησαν, τῆς θεοσεβείας ταύτης εἰληφότες τὴν ἀντίδοσιν».

Οὐχὶ ὁ Ἰωακεῖμ καὶ ἡ Ἄννα τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγοί, ἀλλ' ἡ κόρη αὐτῶν, ἡ Θεοτόκος Μαρία, ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπί-

νου γένους ὑπὸ τῶν ὑμνογράφων προσαγορεύεται. Οὕτως ἐν τροπαρίῳ τοῦ αὐτοῦ Κανόνος ἀναγινώσκομεν «Ὁ σύνοικον πλουτήσας τὴν θείαν χάριν Ἰωακείμ ὁ θεῖος καὶ θεηγόρος τὴν πρόξενον ἀνθρώποις τῆς σωτηρίας τεκεῖν ἠξιώται» καὶ ἐν ἄλλῳ τροπαρίῳ τοῦ αὐτοῦ Κανόνος «Μυστηρίου προτρέχει μυστήριον· πρὶν γὰρ ἢ στερεύουσα χάρις (ἦτοι ἡ Ἄννα) γεγέννηκε τῆς σωτηρίας πρόξενον παρθενίας γεννήσει φανεῖσαν ἡμῖν» καὶ ἐν Στιχηρῷ τῶν Αἴνων «Δεῦτε τὴν ἐκ Δαυὶδ καὶ Ἰούδα φανεῖσαν Θεοτόκον Μαρίαν, ἐξ ἧς ἡ σωτηρία, ἀπαύστως μεγαλύνωμεν» καὶ ἐν Στιχηρῷ τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς 8 Σεπτεμβρίου «Ἰωακείμ καὶ ἡ Ἄννα πανηγυρίζουσι, τὴν ἀπαρχὴν τεκόντες τῆς ἡμῶν σωτηρίας . . .» καὶ ἐν τῷ ἐπομένῳ «Ἐξ Ἄννης σήμερον ῥάβδος, φυτὸν θεόδοτον ἡ Θεοτόκος ἔφυ, σωτηρία ἀνθρώπων . . .» καὶ κατωτέρω «Ὅρος ὡς ἀληθῶς κατάσκιον ἐδείχθη ἡ στείρωσις τῆς Ἄννης, ἐξ οὗ ἡ σωτηρία πᾶσι πιστοῖς δεδώρηται» καὶ πολλαχοῦ δ' ἄλλαχοῦ τῆς Ὑμνογραφίας ὡς ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἡ Θεοτόκος χαρακτηρίζεται. Κατὰ ταῦτα ὀρθῶς ἔχει ἐν τῷ τροπαρίῳ τούτῳ ἡ Σ. χειρογράφου γραφὴ «*Σωτηρίας πᾶσιν ἀρχηγὸν ὁ Ἰωακείμ καὶ ἡ Ἄννα τὴν . . . Θεοτόκον ἐγέννησαν.*»

Τῇ 10 Σεπτεμβρίου, ὅτε εορτάζεται ἡ μνήμη τῶν Μαρτύρων Μηνωδώρας, Μητροδώρας καὶ Νυμφοδώρας, ἀναγινώσκειται ἐν τῇ 11 ᾠδῇ τοῦ Κανόνος τὸ ἑξῆς τροπάριον·

«Βασιλείας τῆς ἄνω ἐτύχετε σὺν Χριστῷ Ἰησοῦ βασιλεύουσαι, πεποικιλμέναί στίγμασι, τῶν βασάνων τῷ κάλλει διηνηθισμέναί, ἀξιάγαστοι κόραι νεάνιδες.»

Ἐπειδὴ ἐν τῷ ᾄσματι δὲν δηλοῦται ὅποιά τινα ἦσαν τὰ στίγματα τῶν μαρτύρων, φρονῶ ὅτι τὴν γνησίαν γραφὴν τοῦ ποιητοῦ εὐρίσκομεν ἐν Σ. κώδικι ἔχοντι «*πεποικιλμέναί στίγμασι τῶν βασάνων καὶ κάλλει διηνηθισμέναί τῆς ἀγνείας.*» Διὰ τῆς γραφῆς ταύτης δηλοῦται καὶ πόθεν προήλθον τὰ στίγματα τῶν μαρτύρων καὶ ὀρθῶς ἐξάιρεται τὸ κάλλος τῆς ἀγνείας, ᾧ ἦσαν διηνηθισμέναί αἱ παρθενομάρτυρες.

Τῇ 6 Ὀκτωβρίου, εορτῇ τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, ἀναγινώσκομεν τὸ Θεοτοκίον τοῦτο·

«Νικητὴν ἀνάδειξον, πανάμωμε, τὸν νοῦν τῶν παθῶν καὶ τῷ λογισμῷ τὰς ὁρμὰς ὑπόταξον τούτων, θεόνυμφε, ἡ Θεὸν γεννήσασα τὸν σωτῆρα τῶν ψυχῶν ἡμῶν.»

Περὶ παθῶν ὄντος τοῦ λόγου τὸ τέλος τοῦ ᾄσματος προσφορώτερον ἀναγινώσκειται ἐν Σ. κώδικι «*ἡ αὐτὴν γεννήσασα τὴν ἀίδιον ἀπάθειαν.*»

Τῇ 26 Ὀκτωβρίου, ὅτε τελεῖται «μνήμη τοῦ μεγάλου καὶ φρικώδους σεισμοῦ», ὑπάρχει τῆς α' ᾠδῆς τοῦ Κανόνος τὸ ἑξῆς τροπάριον.

«Χαίρων ἀεὶ καθ' ἐκάστην τῇ παντελεῖ διορθώσει, Δέσποτα, ὡσπερ φύλλον εὐτελὲς διασεῖεις ἅπασαν τὴν γῆν εἰς τὸν φόβον σου πιστοὺς στηρίζων, Κύριε».

Τίνων τῇ παντελεῖ διορθώσει χαίρει ἀεὶ καθ' ἐκάστην ὁ Κύριος; Τὴν ἀπάντησιν εὐρίσκομεν ἐν Σ. κώδικι, ἔνθα ἀντὶ τοῦ ἀρογοῦ ἀεὶ ὑπάρχει τὸ ἀναγκαῖον ἡμῶν «Χαίρων ἡμῶν καθ' ἐκάστην τῇ παντελεῖ διορθώσει».

Τῇ 1 Νοεμβρίου, ἑορτῇ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων, ἀναγινώσκεται τὸ ἑξῆς τροπάριον·

«Οἱ λαμπροὶ καὶ πάνσοφοι ἀστέρες, οἱ τὴν γῆν προφανῶς οὐρανῶσαντες ἐν μιμήσει τῆς λαμπρότητος τῶν Ἀγγέλων, ἀπαύστως ἡμᾶς καταυγάζουσιν».

Οἱ ἅγιοι πρὸς ἀστέρας παραβαλλόμενοι καταυγάζουσιν ἡμᾶς, διότι εἶναι λαμπροὶ καὶ πάμφωτοι, ὡς γράφει Σ. χειρόγραφον, οὐχὶ δὲ πάνσοφοι, διότι φῶς καὶ λαμπρότητα καὶ οὐχὶ σοφίαν ἔχουσιν οἱ ἀστέρες.

Καὶ ἕτερον τροπάριον τῆς αὐτῆς ἑορτῆς, τοῦτο

«Ὅμοφρόνως οἰκήσαντες, ὀλοψύχως ἀσκήσαντες ὁμοῦ τὰς ἰάσεις βραβεύειν ἡμῖν ἐπιστεύθητε»

δὲν φαίνεται ὅτι ἐξηλθον οὕτως ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ποιητοῦ· διότι, ὅτι ὁμοφρόνως ᾤκησαν οἱ ἅγιοι, δὲν εἶναι τι τὸ ἄξιον ἀναγραφῆς καὶ ἐπαίνου. Ἐπαίνων δὲ καὶ ἐγκωμίων ἄξιοι εἶναι, διότι «Ὅμοφρόνως ἀσκήσαντες, ὀλοψύχως ἀθλήσαντες ὁμοῦ καὶ τὰς ἰάσεις βραβεύειν ἡμῖν ἐπιστεύθητε» κατὰ Σ. χειρόγραφα.

Τῇ 4 Δεκεμβρίου ἐγκωμιάζων ὁ ποιητὴς τὴν ἁγίαν Βαρβάραν λέγει περὶ αὐτῆς ὅτι

«Πρὸς τελείους ἀγῶνας οὐδὲν ἐδείχθη κώλυμα τὸ ἀσθενὲς τοῦ θήλεος, οὐ τὸ νέον τῆς ἡλικίας, Χριστέ, ἀκηράτῳ σου σθένει δυναμούμενον».

Ἐπειδὴ τὸ σθένος δύναται νὰ εἶναι πολὺ ἢ ὀλίγον, μικρὸν ἢ μέγα, βραχὺ ἢ μακρόν, οὐχὶ δὲ ἀκήρατον, ἦτοι ἀκέραιον, ἀμιγές, ἀμόλυντον, ἢ Σ. κώδικος γραφῇ «ἀοράτῳ σου σθένει δυναμούμενον» φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ γνησία τοῦ ποιητοῦ γραφή.

Θεοτοκίον τῆς αὐτῆς ἑορτῆς φέρεται ἐν τοῖς ἐντύποις οὕτω·

«Σὺ τὸν τοῦ Πατρὸς ἀχώριστον, ἐν μήτρᾳ θεανδρικῶς πολι-

τευσάμενον, συνέλαβες και ἀφράστως ἀπεκύησας, θεογεννήτορ
πάνταγνε· ὄθεν σε σωτηρίαν πάντων ἡμῶν ἐπιστάμεθα».

Ἐδυνατῶν νὰ δεχθῶ ὅτι ὁ ποιητὴς παρέστησε τὸν ἀχώριστον τοῦ
Πατρὸς Κύριον ὡς «θεανδρικῶς ἐν τῇ μήτρᾳ πολιτευσάμενον» τῆς Παρ-
θένου, διότι ἐν μήτρᾳ τὸ ὄν ὑπάρχει ἢ ζῆ ἢ ἐμφανίζεται, ἀλλὰ βεβαίως
δὲν πολιτεύεται, δέχομαι τὸ ἐν Σ. κώδικι ἀπαντῶν «ἐν μήτρᾳ θεανδρι-
κῶς ἐμφανιζόμενον».

Τῇ 23 Ἀπριλίου ἀναγινώσκεται ἐν τῷ Μηναίῳ τὸ ἐξῆς τροπάριον
τῆς ἡ' ὥδῆς τοῦ Κανόνος·

**«Δεῦρο, μελουργὲ προφητόπρωτε, φράσον· ὁ δίκαιος ἐκεῖνος
ὁ ἐξανθήσας ὡς φοῖνιξ, τίς και ποῖός ἐστιν; Ὁ μεγάλαυχος ὑπάρ-
χει Γεώργιος, γλυκύτατον ὄντως φυτὸν καρδιοτρόφον».**

Εἶναι πιστευτὸν ὅτι ὁ ποιητὴς, θέλων νὰ ἐξυμνήσῃ τοὺς μεγάλους
ἄθλους τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἀπεκάλεσεν αὐτὸν *μεγάλαυχον*,
ἤτοι μέγαν ἀλαζόνα και ὑπερήφανον; Διότι κακὴν σημασίαν ἔχει ἡ λέ-
ξις «μεγάλαυχος» και παρὰ τοῖς θύραθεν και παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς
συγγραφεῦσιν. Οὕτως ὁ μὲν Πίνδαρος γνωμολογῶν λέγει ὅτι «βία δὲ και
μεγάλαυχον ἔσφαλεν ἐν χρόνῳ» (Πυθιον. ἡ', 19), ὁ δὲ Αἰσχύλος ὁμιλεῖ
περὶ «Περσῶν τῶν μεγαλαύχων», οὗς ὀλέσας ὁ Ζεὺς «ἄστν τὸ Σούσιον
πένθει δνοφερῷ κατέκρυψεν» (ἐν Πέρσαις 535-539), ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐξυ-
μνῶν τὰς πολλὰς και μεγάλας ἀρετὰς τοῦ βασιλέως τῶν Σπαρτιατῶν
Ἀγησιλάου λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις και τάδε, ὅτι «ῶ γε ὑπαρχούσης μὲν
τιμῆς, παρούσης δὲ δυνάμεως, πρὸς δὲ τούτοις βασιλείας, τὸ μὲν μεγά-
λαυχον οὐκ ἂν εἶδέ τις, τὸ δὲ φιλόστοργον και θεραπευτικὸν τῶν φίλων
και μὴ ζητῶν κατενόησεν ἂν» (ἐν Ἀγησιλάῳ ἡ', 1). Παρέθηκα δ' ἐπί-
τηδες τὰ παραδείγματα ταῦτα, ἵνα δειχθῆ ὅτι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κακὴν
σημασίαν εἶχε πάντοτε ἡ λέξις και κατ' ἀκολουθίαν ὅτι πλημμελὴς εἶ-
ναι ἢ ἐν τῷ λεξικῷ Liddell-Scott-Kωνσταντινίδου ἐρμηνεία «μεγάλαυχος·
ὁ μέγᾳως καυχόμενος, ὁ λίαν ἔνδοξος· οὐδέποτε ὁ μεγάλαυχος εἶναι
ἐνδοξος. Κατὰ δὲ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἡ μεγαλαυχία εἶναι μέγα
ἁμάρτημα, ὡς ἐδίδαξεν ὁ Κύριος διὰ τῆς ὠραίας παραβολῆς τοῦ Τελῶ-
νου και Φαρισαίου. Διὰ τοῦτο δὲ και οἱ χριστιανοὶ ποιηταὶ πολλαχοῦ
ποιούμενοι λόγον περὶ τοῦ ἁμαρτήματος τούτου δριμύτατα ψέγουσιν αὐτὸ
ἐξαίροντες τὴν ἐξαίρετον ἀρετὴν τῆς ταπεινοφροσύνης. Οὕτως, ἵνα εἰς
μόνην τὴν ἐν τῷ Τριθδίῳ Ἀκολουθίᾳ τοῦ Τελῶνου και Φαρισαίου
περιορισθῶμεν, ὁ ποιητὴς ψάλλει «πόρρω ἀπόσωμεν Φαρισαίου τρόπον,
δαινὸν μεγάλαυχον» και «ὁ Θεὸς ἴλαθι, ἵνα σὺν αὐτῷ (τῷ Τελῶνῳ) τύ-
χωμεν συγχωρήσεως λύμης μεγαλαύχου ὀυσθέντες Φαρισαίου» και «τοῦ
Φαρισαίου τὸν μεγάλαυχον τύφον προσεπικτῶμαι πάντοθεν ἔρημος πάν-

των καθιστάμενος καλῶν» καὶ «τοῦ Φαρισαίου τὴν μέγαν φωνήν, πιστοί, μισήσωμεν». Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι καὶ ὁ τοῦ τροπαρίου τούτου ποιητὴς δὲν ἦτο δυνατὸν ἐγκωμιάζων τὸν ἅγιον Γεώργιον νὰ ἀποκαλέσῃ αὐτὸν *μέγαν*. Ἡ ὀρθὴ γραφὴ εὔρηται ἐν Σ. χειρογράφῳ *μέγαν*, ὁ μέγαν ἀθλὸς ἀθλήσας, ὁ μέγαν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως ἀγωνισάμενος μεγαλομάρτυς.

Τῆ 29 Ἰουνίου ἐν Στιχηρῷ τοῦ μικροῦ Ἑσπερινοῦ ἀναγινώσκομεν

«Ἐδωκας ὑπόδειγμα ἐπιστροφῆς ἀμαρτάνουσι τοὺς διττοὺς Ἀποστόλους σου, τὸν μὲν ἀρνησάμενον ἐν καιρῷ τοῦ πάθους καὶ μετεγνωκότα, τὸν δὲ κηρύγματι τῷ σῷ ἀντιταξάμενον καὶ διώξαντα καὶ ἄμφω τοῦ συστήματος πρωτοστατούντας τῶν φίλων σου, Ἰησοῦ παντοδύναμε, ὁ σωτὴρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν».

Ἄφ' οὗ ὁ ποιητὴς ὡς ὑπόδειγμα ἐπιστροφῆς ἀμαρτανόντων ἐξυμνεῖ τοὺς κορυφαίους τῶν Ἀποστόλων, ἦτοι τὸν Πέτρον καὶ Παῦλον, καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου λέγει ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου ἀρνησάμενος αὐτὸν εἶτα μετέγνω, φυσικὸν εἶναι ὅτι καὶ περὶ τοῦ δευτέρου θὰ εἶπε τὸ αὐτό, ἦτοι ὅτι καὶ ὁ Παῦλος ἀντιταξάμενος κατ' ἀρχὰς τῷ κηρύγματι τοῦ Κυρίου μετέγνω εἶτα καὶ οὗτος. Τοῦτο δ' ὅμως δὲν λέγεται ἐν τῷ Στιχηρῷ, λέγεται δὲ ἐν Σ. χειρογράφῳ, ἐνθα ἀναγινώσκομεν «τὸν δὲ κηρύγματι τῷ σῷ ἀντιταξάμενον καὶ *διώξαντα*», ἦτοι ὑποχώρησαντα, μεταγνόντα.

Ἐν Στιχηρῷ τῶν Αἵνων τῆς 30 Ἰουνίου ἐξυμνούμενοι οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι χαρακτηρίζονται ὡς «τῆς Ἐκκλησίας οἱ ἀλάξευτοι ὄντως πύργοι καὶ στῦλοι ἀσάλευτοι». Πιστεύων ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν ἐγκωμιαζόμενοι οἱ Ἀπόστολοι νὰ παραβάλλωνται πρὸς πύργους ἀλαξεύτους, ἦτοι πρὸς πύργους ἐξ ἀπελεκήτων λίθων ὀικοδομημένους, προτιμῶ τὴν ἐν Σ. χειρογράφῳ γραφὴν «τῆς Ἐκκλησίας *θεολάξευτοι* ὄντως πύργοι καὶ στῦλοι ἀσάλευτοι», ἣτις παρέχει τὸ κάλλιστον νόημα ὅτι οἱ Ἀπόστολοι εἶναι τῆς Ἐκκλησίας πύργοι οἰκοδομηθέντες ἐκ λίθων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λαξευθέντων, ἦτοι διδάσκαλοι καὶ ὑπέρμαχοι τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν, ἦν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐδιδάχθησαν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἴδρυσαν καὶ προστατεύουσιν.

Ε'

ΝΕΑ ῬΣΜΑΤΑ

Τῆ 16 Ὀκτωβρίου, ἑορτῆ τοῦ μάρτυρος Λογγίνου τοῦ ἑκατοντάρχου, ἐν τοῖς Μηναίοις οὐδέν, οὐδὲ τὸ κοινὸν εἰς τοὺς μάρτυρας Ἀπολυ-

τίκιον ἀναγράφεται. Ἐν Σ. χειρογράφῳ ἀναγινώσκομεν τὸ ἐξῆς εἰς τὸν μάρτυρα τοῦτον Ἀπολυτίκιον·

«Ἐπεφάνη ὄντως σου πρὸς τὸν Δεσπότην πίστις ἔνθεος, μάκαρ Λογγίνε, ἐν σταυρῷ, ὅτι τὸν πάντων δεσπότην ἐώρακας καὶ ἐπὶ τούτοις Θεὸν ὠμολόγησας».

Τῆ 1 Δεκεμβρίου, ἑορτῆ τοῦ προφήτου Ναοῦμ, οὔτε Ἀπολυτίκιον, οὔτε Κοντάκιον, οὔτε Οἶκος, οὔτε Ἐξαποστειλάριον ἐν τοῖς ἐντύποις Μηναίοις εὔρηται. Πάντα δὲ ταῦτα ποριζόμεθα νῦν ἐκ τοῦ Σινᾶ. Καὶ τὸ μὲν Ἀπολυτίκιον ἔχει ἤδη δημοσιευθῆ ἐν τῇ «Ἀθηνᾶ», ἰδοὺ δὲ καὶ τὰ ἄλλα·

Κοντάκιον· «Ἐν εὐσήμεῳ σήμερον ἡμέρα δεῦτε ἑορτὴν τελέσωμεν εὐσεβοφρόνως οἱ πιστοί· Ναοῦμ ἡμᾶς ἐκάλεσεν ὁ μυστολέκτης, προφήτης θεόληπτος».

Οἶκος· «Τὸ θεῖον λῆμμα τῆς Χριστοῦ σοφίας καὶ τοῦ πλοῦτου, Ναοῦμ τὸν μυστογράφον, προφήτην θεηγόρον ἀνευφημοῦντες ἱεροῖς λόγοις ἐγκωμίων καὶ ὑμνωδίαις οἱ πιστοὶ χαρμονικῶς τιμήσωμεν· οὗτος γὰρ δι' Ἀγγέλων ὑπέφηνε λόγον τοῖς ἐν κόσμῳ ἐκ Πατρὸς μὲν ἀφιγμένον τῷ Πνεύματι νῦν τῷ παναγίῳ τὸν σώζοντα ἡμᾶς, δηλῶν <δὲ> σαρκοφόρον ἐν διπλότῃ σαφεῖ φύσεως ὄντα· καὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ πέρας ἔσχεν ὡς εἶπεν ὁ μυστολέκτης προφήτης θεόληπτος».

Ἐξαποστειλάριον· «Χωρητικὸν τελέσας σεαυτὸν τοῦ Πνεύματος ναόν, Ναοῦμ προφήτα, προφαίνεις ἀπαγωγῆ τῆς Νινευῖ· ὄθεν τὸ θεῖόν σου λῆμμα θαυμάζοντές σε τιμῶμεν».

Τῆ 22 Ἰανουαρίου, ἑορτῆ Ἀναστασίου τοῦ Πέρσου, ἐκ Σ. χειρογράφου ἔχομεν τὸ ἐξῆς κάλλιστον εἰς λόγον πυκνότητος ἐμβριθῶν νοημάτων καὶ κάλλος ἐκφράσεως Ἀπολυτίκιον, τῶν ἐντύπων οὐδὲν Ἀπολυτίκιον εἰς τὸν μάρτυρα τοῦτον περιεχόντων·

«Τὴν τῶν Μάγων θρησκείαν καταλιπὼν καὶ πιστῶν τὴν λατρείαν καταμαθὼν ὅλον μετατέθηκας σεαυτὸν ἐν τῇ πίστει καὶ ὡς Θεὸν θρησκεύειν τὸ πῦρ μὴ βουλόμενος τῷ πυρὶ προσῆλθες τοῦ θεοῦ βαπτίσματος· ὄθεν καὶ πρὸς γνῶσιν ἀναχθεὶς τῆς Τριάδος ἀσκήσει τὸ πρότερον καὶ ἀθλήσει τὸ δεύτερον ἐμυθήης τὰ ἄρρητα, ἀθλοφόρε Ἀναστάσιε, πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι τοῖς ἐορτάζουσι πόθῳ τὴν ἁγίαν μνήμην σου».

Τῆ 28 Ἰανουαρίου, ἑορτῇ τοῦ μεγάλου διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑμνογράφου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, εἰς ὃν τὰ ἐντυπα ἀναγράφουσι τὸ κοινὸν εἰς τοὺς ἀσκητὰς Ἀπολυτίκιον, τὰ Σ. χειρόγραφα ἐκτὸς ἐκείνου, ὅπερ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἀθηνᾶ», προσφέρουσι καὶ τοῦτο τὸ Ἀπολυτίκιον·

«Σκεῦος ἔνθεον τῆς ἐγκρατείας, πλοῦτος ἄσυλος τῆς εὐσεβείας ἀνεδείχθης, Ἐφραίμ παμμακάριστε, ἐν ἀπαθείᾳ φαιδρύνας τὸν βίον σου, τοῖς δεομένοις ἀντλήσας τὸν ἔλεον, πάτερ ὅσιε, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἰκέτευε δωρήσασθαι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος».

Τῆ 1 Ἀπριλίου εἰς Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν ἀναγράφουσι τὰ Μηναῖα τὸ κοινὸν εἰς τὰς ὁσίας Ἀπολυτίκιον «Ἐν σοί, μήτερ, ἀκριβῶς διεσώθη τὸ κατ' εἰκόνα», ἀλλ' ἐκ τοῦ Σινᾶ ποριζόμεθα ἴδιον εἰς ταύτην Ἀπολυτίκιον, τοῦτο·

«Τοῦ Σταυροῦ ταῖς ἀκτίσι καταυγασθεῖσα καὶ τὴν ψυχὴν μετανοίαις καταγινωσθεῖσα, τῶν παθῶν τὰς προσβολὰς ἀπονεκρῶσασα καὶ νυμφίῳ τῷ Χριστῷ ἀρμοσαμένη εὐσεβῶς ἠγάπησας μέχρι τέλους, Μαρία, αὐτὸν ἀεὶ δυσωποῦσα ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν».

Τῆ 2 Ἀπριλίου εἰς τὸν ὅσιον Τίτον τὸν θαυματουργὸν οὐδὲ τὸ κοινὸν εἰς τοὺς ὁσίους Ἀπολυτίκιον ἔχουσι τὰ Μηναῖα, Σ. ὅμως χειρόγραφον προσφέρει ἡμῖν ἴδιον εἰς τὸν Τίτον Ἀπολυτίκιον, τοῦτο·

«Φαινὸς ὡς ἥλιος τῇ οἰκουμένῃ, θεοφόρε, ἔλαμψας καταφωτίζων διδαχαῖς τοὺς προσφυγόντας σοι, ὅσιε, ὅθεν Ἀγγέλων χοροῖς συνηρίθμησαι».

Τῆ 16 Μαΐου, ὅτε ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην Θεοδώρου τοῦ ἡγιασμένου, ἐνὸς τῶν πρώτων καὶ ἐπιφανεστάτων μαθητῶν τοῦ μεγάλου Παχωμίου, τὸ Μηναῖον ἀναγράφει τὸ κοινὸν εἰς τοὺς Ὅσιους Ἀπολυτίκιον, ἀλλὰ δύο τῶν Σ. χειρογράφων προσφέρουσιν ἡμῖν νέον ἴδιον εἰς τὸν Ὅσιον τοῦτον, τὸ ἀκόλουθον·

«Θεῖαν δύναμιν ἐνοεδυμένος ἀπεγύμνωσας τὰς παρατάξεις τῶν ἐναντίων, θεοφόρε, δυνάμεων καὶ ἀρετῶν ἀναλάμψας φαιδρότητί τῶν ἱαμάτων ἀκτίνας ἀπήστραψας, πάτερ ὅσιε, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἰκέτευε δωρήσασθαι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος».

Τῆ 7 Ἰουλίου, ἑορτῇ τῆς μάρτυρος Κυριακῆς, Ἐξαποστειλάριον δὲν ὑπάρχει ἐν τοῖς ἐντύποις Μηναίοις, ἀλλὰ δύο τοιαῦτα ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς Σ. χειρογράφοις, ὧν τὸ ἕτερον τοῦτο·

«Κυριακὴ πανευκλεῆς, Μαρία μητροπάρθενε, παρθένος οἶα καὶ μάρτυς ὀπίσω σου ἀπηνέχθη καὶ ἔστι νῦν πλησίον σου σὺν σοὶ πρεσβεύουσα Χριστῷ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν».

Τῇ 8 Ἰουλίου εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Προκόπιον τὰ Μηναῖα ἀναγράφουσι τὸ κοινὸν εἰς τοὺς μάρτυρας Ἀπολυτίκιον «Ὁ μάρτυς σου, Κύριε, ἐν τῇ ἀθλήσει αὐτοῦ», Σ. δ' ὅμως χειρόγραφον προσφέρει ἡμῖν τὸ ὄραϊον τοῦτο ἁσμάτιον·

«Τὸν Παῦλον ὡς τὸ πρὶν ὁ Χριστὸς οὐρανόθεν, Προκόπιε σοφέ, σὲ καλεῖ πρὸς τὴν πίστιν, τὸ κάλλος τὸ ἔνθεον προειδῶς τῆς καρδίας σου· ὄθεν ἠθλησας ἀνδρειοτάτως κηρύττων τὰ παθήματα καὶ τὴν αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους, παμμάκαρ, ἐπέλευσιν».

Τῇ 9 Ἰουλίου εἰς τὸν ἱερομάρτυρα Παγκράτιον, ἐπίσκοπον Ταυρομενίου, οὔτε Κοντάκιον, οὔτε Οἶκος ἀναγινώσκεται ἐν τοῖς Μηναίοις· ἐν Σινᾷ δ' ὑπάρχει εἰς τὸν Παγκράτιον τοῦτο τὸ Κοντάκιον·

«Ἱεράρχης ἔνθεος καὶ ποδηγέτης ἐσπερίου λήξεως ὑπὸ τοῦ Πέτρου γεγονώς, ἱερομάρτυς Παγκράτιε, δοξολογίαις τιμῶμεν τὴν μνήμην σου».

᾽Ωσαύτως οὔτε Κοντάκιον, οὔτε Οἶκος ἀναγράφεται ἐν τοῖς Μηναίοις εἰς τοὺς ἐν Νικοπόλει τῆς Ἀρμενίας πέντε καὶ τεσσαράκοντα μάρτυρας, ὧν ἡ μνήμη ἑορτάζεται τῇ 10 Ἰουλίου· ἐν Σινᾷ δ' ὑπάρχει τὸ εἰς τοὺς μάρτυρας τούτους Κοντάκιον τοῦτο·

«Τοὺς ἀθλητὰς καὶ τοῦ Χριστοῦ θεράποντας, τοὺς ἐν γῆ καταλιπόντας ἅπαντα, εὐφημήσωμεν ἐν ἄσμασι καὶ μακαρίσωμεν, φιλέορτοι· τὴν πλάνην τῶν εἰδώλων κατέβαλον καὶ νῦν ἐν οὐρανοῖς ἐπαγάλλονται Χριστὸν δυσωποῦντες τοῦ σωθῆναι ἡμᾶς».

Ἐπίσης εἰς τὴν ἑορτὴν Αἰμιλιανοῦ τοῦ μάρτυρος τελουμένην τῇ 18 Ἰουλίου οὔτε Κοντάκιον, οὔτε Οἶκος ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς Μηναίοις, ἀμφότερα δ' ὅμως ταῦτα εὔρηται ἐν Σ. κώδιξι.

Κοντάκιον· «Ἀγάπη Χριστοῦ τὴν πλάνην ἀπωσάμενος, βασάνων ποινὰς γενναίως ἐκαρτέρησας, ἔνδοξε Αἰμιλιανέ, καὶ ἀθλήσας ὠφθης νικητῆς πρεσβεύων ἀπαύστως ὑπὲρ πάντων ἡμῶν».

Οἶκος· «Τὸν διαλάμποντα ἐν τῷ κόσμῳ ὡσπερ ἄστρον ἡλίου Αἰμιλιανὸν οἱ πιστοὶ ὠδαῖς ἁσμάτων ὑμνήσωμεν· πόθῳ γὰρ θείῳ ἠγλαϊσμένος τὸν Χριστὸν ἐκζητήσας ὡς μαργαρίτην, πάντα αὐ-

τοῦ πεπρακῶς τὸ ζητούμενον ἔλαβες, εὐρὼν δὲ καὶ ἀναλύσας ἐγλυκάνθης, καθὼς βοᾷ ὁ Δαυΐδ «τὰ λόγια τοῦ Κυρίου ἀγνὰ τοῖς αὐτὸν ἐκζητοῦσιν ἐκάστοτε»· πρέσβευε ἀπαύστως ὑπὲρ πάντων ἡμῶν».

Τῆ 27 ᾽Ιουλίου, ὅτε τελεῖται ἡ μνήμη τοῦ μεγαλομάρτυρος καὶ ἱαματικοῦ Παντελεήμονος, τὰ Μηναῖα ἔχουσι τὸ γνωστὸν ἰσχνὸν τοῦτο ᾽Απολυτίκιον·

«Ἄθλοφόρε ἅγιε καὶ ἱαματικὲ Παντελεῆμον, πρέσβευε τῷ ἐλεήμονι Θεῷ, ἵνα πταισμάτων ἄφεσιν παράσχη ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν».

᾽Αλλ' ἐν Σ. κώδικι ἀναγινώσκεται τὸ πληρέστερον καὶ ἐκφραστικώτερον τοῦτο·

«Τὸν γενναῖον ἀθλητὴν τῆς εὐσεβείας τοῦ Χριστοῦ εὐφημήσωμεν φαιδρῶς Παντελεήμονα, πιστοῖ, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, δι' οὗ ἡ τυραννὶς τοῦ ἀρχεκάκου ἐχθροῦ δυνάμει θεϊκῆ καταπεπάτηται καὶ νοσημάτων ἴασις πλουσίως παρὰ Κυρίου δεδώρηται τοῖς ἐκτελοῦσι πιστῶς τὴν θεῖαν καὶ σεπτὴν ἑορτὴν αὐτοῦ».

Καὶ ὁ σεβάσμιος δὲ καὶ φιλόπονος λόγιος Σπυρίδων ὁ Λαυριώτης, μοναχὸς-ἱατρός, δύο ᾽Απολυτίκια εἰς τὸν αὐτὸν Παντελεήμονα εὐρὼν ἐν χειρογράφοις βιβλιοθηκῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐδημοσίευσεν ταῦτα μετὰ πολλῶν ἄλλων ᾽Απολυτικίων καὶ Κοντακίων εἰς διαφόρους Ἁγίους, ὧν τινα καὶ ἀνωτέρω ἐκ Σινᾶ ἠκούσατε. Ἴδου τὰ τοῦ Σπυρίδωνος·

«Θεῖον ἄωτον τῶν Ἀναργύρων, μάρτυς, πέφυκας, ὡς πλεόν τούτων πρὸς Θεοῦ πεπλουτηκῶς τὴν πανάκειαν· θεωνυμίᾳ ὑπόθεν κεκόσμησαι Παντελεήμων κληθεὶς ὡς οὐκ ἄλλος τις· γάλα κέχυται τῇ σῆ σφαγῇ ἀντὶ αἵματος λευκαῖνον τῶν πιστῶν τὰς ἀμαυρότητας».

Τὸ δὲ ἕτερον τοῦτο·

«Μαρτύρων ἀγλάϊσμα, Παντελεῆμον σοφέ, ἐδείχθης, μακάριε, θεραπευτὴς εὐμενὴς τοῖς πίστει προστρέχουσι πόθῳ ἐν τῷ θείῳ καὶ πανσέπτῳ ναῷ σου, ἴασιν νοσημάτων καὶ παντοίων κινδύνων, παρέχων ἀενάως, ἀθλητά, ταῖς ἰκεσίαις σου».

Τῆ 29 ᾽Ιουλίου, ἑορτῇ τοῦ μάρτυρος Καλλίνικου, Οἶκον μάτην ἐν τοῖς Μηναίοις ζητοῦντες εὐρίσκομεν ἐν Σ. κώδικι τοῦτον·

«Τίς γηγενῶν δυνήσεται ὄλως κατ' ἀξίαν ὑμνήσαι τὸν στερρὸν ἀθλητὴν καὶ ἀήττητον Καλλίνικον; οὗτος γὰρ ἔσκεπε τὸ πῦρ τῆς ἀπάτης τῷ Δεσπότῃ θυσία γεγεννημένος ὡς ἐν πυρὶ τὸ μακάριον τέλος δεξάμενος, Τριάδος τῆς ὑπερθέου λατρευτῆς ὑπάρχων πιστότατος, ταύτης ὠμολόγει τὴν θεῖαν ἀρχὴν· ἧ καὶ νῦν

παραστάς ὁ πανεύφημος πρεσβέυων μὴ παύση ὑπὲρ πάντων ἡμῶν».

Τῆς δὲ Νεκρωσίμου ᾽Ακολουθίας, ἣν παλαιότερον μὲν ὁ ἡμέτερος Ζαμπέλιος εὖ τε καὶ καλῶς κρίνας προσηκόντως τὰς ποικίλας ἀρετὰς αὐτῆς ἐξη-
ρεν, ἐσχάτως δὲ ὁ νῦν διευθυντῆς τοῦ ἐν ᾽Ρώμῃ Collège international des
Augustins de l'Assomption σεβαστὸς φίλος κ. Salaville ἐν καλλίστῳ αὐτοῦ
ἔργῳ τὰ τροπάρια αὐτῆς ὡς incomparables ἐχαρακτήρισε ¹⁾, ἀναγινώσκω ὑμῖν
δύο ἐκ τῶν πολλῶν νέων τροπαρίων, ἅτινα εὔρηνται ἐν Σιναϊτικαῖς χειρο-
γράφοις. Ἴδου τὸ πρῶτον·

«Ἄρτι τῶν ματαίων ἡ ἐλπίς καὶ τῶν ἐπιγείων ἡ δόξα καὶ
πλάνη λέλυται· σῶμα γὰρ χωρίζεται ἀπὸ ψυχῆς νοερᾶς, ἡ μορφὴ
ἀφανίζεται, σκοτίζεται ὄψις, ὧτα κατακλείονται, στόμα ἐμφράτ-
τεται, χεῖρες μαρανθεῖσαι καὶ πόδες τάφῳ παραδίδονται· ὄντως
ματαιότης ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον».

Τὸ δὲ ἕτερον εἶναι τοῦτο·

«Πάντες οἱ ὀρῶντές με νεκρὸν πόθῳ νῦν ἀσπάσασθε, φίλοι,
ἀγαπητοὶ καὶ γνωστοὶ· πάντα γὰρ τὰ πρόσκαιρα τῆς ματαιότητος
καταλείψας πορεύομαι μὴ βλέπων μηκέτι οὐ φίλον, οὐ γνήσιον,
οὐκ ἄλλο γῆϊνον· ὅθεν ἰκεσίαν ποιοῦντες μνήμην ἐκτελεῖτέ μου,
ὅπως ἀναπαύση Κύριος τὸ πνεῦμά μου».

Ἄλλὰ τῆς ὑμετέρας ὑπομονῆς ἱκανὴν ποιησάμενος κατάχρησιν, ἀρκού-
μαι εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐκ τῶν πολλῶν νέων ἁσμάτων, ἅτινα προσφέρουσιν
ἡμῖν τὰ Σιναϊτικὰ χειρόγραφα πρὸς πλήρωσιν ἀρκετῶν ἐκ τῶν πολλῶν κε-
νῶν τῶν ἐντύπων Μηναίων. Ἴνα δ' ἔτι μᾶλλον δειχθῆ ἡ μεγάλη συμβολή,
ἣν τὰ χειρόγραφα ταῦτα δύνανται νὰ παράσχωσι πρὸς βελτίωσιν τῶν λει-
τουργικῶν ἡμῶν βιβλίων, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ προσθέσω καὶ τοῦτο. Τὰ κατὰ
τὸν Ὅρθρον τοῦ Μ. Σαββάτου ψαλλόμενα ἁσμάτια, τὰ καλούμενα Ἐγκώ-
μια, νεώτατα ταῦτα προϊόντα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως τῶν περὶ τὴν
ἄλωσιν τῆς Πόλεως χρόνων, δὲν ἀνήκουσι βεβαίως εἰς τὰ ἄριστα ἁσμάτια
τῆς ἑλληνικῆς ὑμνογραφίας. Εἰς τρεῖς Στάσεις ψαλλόμενα ὄχι μόνον πολλὰ
τὸν ἀριθμὸν εἶναι, (ἀφ' οὗ ἡ μὲν Α' Στάσις περιλαμβάνει 75 ἁσμάτια, ἡ δὲ
Β' 62 καὶ ἡ Γ' 49, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἔνια τούτων οὐχὶ τοσοῦτον ἐπιτυχῆ
εἰς τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν πιστῶν γέννησιν τῶν συγκινητικωτάτων ἐκείνων
συναισθημάτων, ἅτινα εὐλόγως πρέπει νὰ πληρῶσι τὰς ψυχὰς τῶν παριστα-

¹⁾ «Liturgies Orientales» par S. Salaville, Paris 1932· ἰδὲ καὶ «Νέαν Σιών»
1933.

μένων εἰς τὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου), ἀλλὰ πολλὰ τούτων καὶ χωλαίνουν ἀφορητῶς εἰς λόγον τοῦ μέτρου, ὡς θὰ δειχθῆ ἔν προσεχῶς δημοσιευομένη μελέτη μου. Πολλῶ τούτων βελτίονα καὶ κατ' ἀριθμὸν ἐλάσσονα καὶ μετρικῶς σχεδὸν ὅλα ἄμεμπτα εἶναι τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Παγκρατίου Βατοπεδινού, νῦν ἐπισκόπου Λεύκης, ἐν τῇ « Ἀκολουθία τοῦ Μ. Σαββάτου », ἧς β' ἔκδοσις ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1920. Ἄλλ' ἐν Σιναϊτικῷ κώδικι ὑπάρχουσιν ἄλλα Ἐγκώμια, ποιηθέντα ὑπὸ Ἰγνατίου ἀρχιμανδριτοῦ τῆς Μονῆς τοῦ μεγάλου Δημητρίου, ἅτινα καὶ ἐν κώδικι τῆς ἡμετέρας Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης εἶδον, εἶναι δὲ καὶ τῶν τοῦ Παγκρατίου ὑπέρτερα. Ἀκούσατε ἔνια τούτων ἐκ τῶν Τριῶν Στάσεων.

Α' ΣΤΑΣΙΣ

« Ἐν εἰκόνι, Σῶτερ, σὲ τὸν ζῶντα νεκρὸν ὡς ἐν τάφῳ νῦν ὁρῶντες προκείμενον ἐπιτάφιόν σοι ἄδομεν ὠδήν.

Ὁ νεκρὸς καὶ πάντας ἀνιστῶν τοὺς νεκρούς, ὁ θανὼν καὶ καταργήσας τὸν θάνατον, ἀνυμνεῖσθω ζωοδότης Ἰησοῦς.

Τὸ λαλεῖν ἀλάλοισ, τὸ βαδίζειν χωλοῖς πῶς ὁ πρόφην χορηγῶν ἄρτι γέγονας ἄπνους, ἄφωνος, ἀκίνητος νεκρός ;

Ὁ τυφλοῖς τὸ βλέπειν χαριζόμενος πρὶν πῶς ἐν τάφῳ νῦν τεθεῖς μύεις ὄμματα, σχῆμα, εἶδος νεκρικὰ πάντα δεικνύς ;

Οὐκ ἐν ἄδη πάσχεις νῦν ὡς χθὲς ἐν σταυρῷ, πάσχει μᾶλλον οὗτος δέ σε δεξάμενος ἀπεμέσας οὓς κατέπεε νεκρούς.

Μεγαλύνομέν σε, ζωοδότα Χριστέ, καὶ τιμῶμέν σου τὰ πάθη τὰ τίμα καὶ τὴν ἔνδοξον δοξάζομεν ταφήν.

Μεγαλύνομέν σε τὸν σωτῆρα Χριστόν, ὅτι πάντα μακροθύμως ὑπέμεινας, πάθος, ὕβριν καὶ ταφὴν ὑπὲρ ἡμῶν ».

Β' ΣΤΑΣΙΣ

« Μύροις Ἰωσήφ καὶ ἀρώμασι, Χριστέ, σε θάπτων ταῦτα δὴ σὺν δάκρυσιν ἔψαλλεν ἅμα Νικοδήμῳ θεολογῶν.

Οὗτος ὁ νεκρὸς τῆς ζωῆς ἐστὶν ἡμῶν ταμίαις, οὗτος ἐκ φθορᾶς ὁ ῥυόμενος, τούτῳ δὴ λατρεύσομεν ὡς Θεῷ.

Οὗτος ὁ νεκρός, εἰ καὶ θάπτεται νόμῳ θανόντων, ἀλλὰ ζωοδότης Θεός ἐστι καὶ θανάτῳ τὸν θάνατον θανατοῖ.

Οὗτος ὁ νεκρός, ὃν νῦν θάπτοντες ἡμεῖς θρηνοῦμεν, οὗτος καὶ χαρὰ καὶ ζωὴ ἐστὶν ἄφθαρτος, αἰδιος ἀληθῶς.

Οὕτως οὗτοι μὲν, ἡ δὲ ἄφθορος Ἰησοῦ μήτηρ, τύπτουσα τὰ στέρνα καὶ ξαίνουσα παρειὰς τοιαῦτα βοῶσα ἦν.

Φίλτατε υἱέ, τί τὸ θέαμα τὸ καινὸν τοῦτο, τί τὸ παρ' ἐλπίδα συμβάν ἐμοί, πῶς νεκρὸν ὀρώ σε, ζωοποιέ;

Ὡ τῆς ἀνοχῆς, ὦ κριμάτων σου βάθους ἀρρήτων! χθὲς γὰρ κατεδέξω μετὰ ληστών, νῦν δὲ λογισθῆναι μετὰ νεκρῶν.

Ὡ τῆς συμφορᾶς, ὦ τοῦ πάθους μου, φεῦ, οἶα βλέπω· εἴθε συναπῆλθον ἀγάγῃ σοι νῦν, εἴθε συνετάφην σοι, ὦ υἱέ».

Γ' ΣΤΑΣΙΣ

«Ἐφριξαν Ἀγγέλων οἱ χοροὶ νεκρὸν σε, Χριστέ, γυμνὸν ὀρώντες.

Ἥλιος ἐκρύβη σοῦ, Χριστέ, κρυβέντος σωματικῶς ἐν τάφῳ.

Εἰ καὶ ζῶσιν ἄπνους, ἀλλὰ τοῖς ὑπνοῦσιν ἐν ἄδη ζῶν ὥράθης.

Δόξα τῇ ἐν ἄδη κοσμοσωτηρίῳ καθόδῳ σου, Χριστέ μου.

Δόξα σοι, Χριστέ μου, τῷ τῇ σῇ νεκρώσει νεκροὺς ζωοποι-
οῦντι.

Δόξα σοι, Χριστέ μου, τῷ τὰ πάντα δόξης ἀεὶ τῆς σῆς πλη-
ροῦντι.

Δόξα τῇ ἀφάτῳ, Σῶτερ, ἀνοχῇ σου καὶ τῇ μακροθυμίᾳ.

Δόξα σοι, Θεέ μου, δόξα σοι, Σωτήρ μου, δόξα σοι χάριν
πάντων.

Τοιαῦτα ἐν βραχυτάτῃ περιλήψει τὰ ἐπικουρήματα, ἅτινα προσκτώμεθα ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Σινᾶ πρὸς διόρθωσιν ἡμαρτημένων καὶ πλήρωσιν κενῶν τῶν λειτουργικῶν ἡμῶν βιβλίων. Ἐκ τῶν ὀλιγίστων τούτων παραδειγμάτων, ἅτινα σᾶς ἀνέγνωσα, δύνασθε νὰ εἰκάσητε πόσον θὰ βελτιωθῶσι τὰ βιβλία ταῦτα, ὅταν μάλιστα προσκομισθῶσι καὶ ἐκ τῶν ἄλλων βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀνατολῆς νέαι γραφαὶ ἐπιβεβαιούσαι τὰς Σιναϊτικὰς ἢ ἄλλας προσφέρουσαι παρομοίας πρὸς ταύτας. Ἀλλὰ τὰ χειρόγραφα ταῦτα καὶ ἄλλως

δύνανται πολυτιμώτατον νὰ παράσχωσιν ὑλικὸν εἰς τοὺς περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ποίησιν ἀσχολουμένους λογίους. Πλείστοι Κανόνες καὶ Ὑμνοὶ καὶ ἄλλα ποικίλα τροπάρια, μὴ περιληφθέντα ἐν τοῖς ἐντύποις λειτουργικοῖς βιβλίοις, εὔρηται ἐν τοῖς χειρογράφοις τούτοις. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἀντιγραφή καὶ δημοσίευσίς τούτων οὐ μόνον θὰ καταστήσῃ ἡμῖν γνωστὰ πολλοῦ λόγου ἄξια προϊόντα τῆς ἑλλην. ὑμνογραφίας, ἀλλὰ καὶ θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν λύσιν πολλῶν προβλημάτων παρουσιαζομένων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ὑμνογραφίας ταύτης. Οἱ σχετικῶς ὀλίγοι μέχρι τῆς σήμερον ἐπιστημονικῶς μελετήσαντες τὸν κλάδον τοῦτον τῆς χριστιανικῆς λογοτεχνίας συχνὰ εὐρίσκονται πρὸ προβλημάτων, ἅτινα μὲ τὸ σχετικῶς ὀλίγον ὑλικόν, ὅπερ ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν, δὲν δύνανται νὰ λύσωσι πειστικῶς. Ὅταν ὅμως δημοσιευθῶσι τὰ δυσαρίθμητα ἀνέκδοτα χριστιανικὰ ποιήματα τῶν μεγάλων βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, τότε θ' ἀποδειχθῇ πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ δαιμόνιος Pitra, ὅστις πρὸ 67 ἐτῶν ἔγραφε ταῦτα: «S'il est évident que ce vaste monument de l'hymnographie n'a pu être créé d'un seul jet, il n'en est pas moins difficile de suivre à travers les âges les diverses phases de sa formation. On sent qu'il y a des créations successives, des étages superposés à de grandes profondeurs, des générations de poètes plus ou moins inconnus, et comme des populations d'hymnes enfouies, et qui attendent que la lumière les tire d'un oubli séculaire» ¹⁾. Τρὶς καὶ τετράκις μακάριοι ὅσοι τῶν νεαρῶν ἡμῶν θεολόγων καὶ φιλολόγων ἀδρᾶ ἑλληνομαθεῖα ὀπλισμένοι θὰ θελήσωσι ν' ἀποδυθῶσιν εἰς τὸν καλλίνικον τοῦτον ἀγῶνα καὶ καταστήσωσι γνωστὰ εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον ὀνόματα καὶ ποιήματα ἀνδρῶν θεσπεσίων, οἵτινες δοξάσαντες τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν ἀγνοοῦνται νῦν καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν.

Σημ. Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἄσματα οὐχὶ στιχηδόν, ἀλλ' ὡς εὔρηται ἐν τοῖς ἐντύποις λειτουργικοῖς βιβλίοις καὶ τοῖς χειρογράφοις ἐξετυπώθησαν δι' οἰκονομίαν χώρου καὶ δι' οὗς λόγους ἔγραψα ἐν τῷ ἰγ' τόμῳ τῆς «Θεολογίας», οὗς θὰ ἀναπτύξω ἀλλαχοῦ πλατύτερον.

E. Γ. II.

---

¹⁾ «Hymnographie de l'église grecque» Rome 1867.